Літаратурная Беларусь

Выпуск №1 (161)
(студзень)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas.by

Змест

Такім застаўся

Віктар НЕСЦЯРОВІЧ

За дзесяцігоддзі жыцця мне выпадала сустракацца, мець зносіны з многімі выдатнымі людзьмі з ліку літаратараў, пісьменнікаў і паэтаў. Самыя блізкія адносіны склаліся з Нілам Гілевічам, земляком па Лагойшчыне, якую ма́ю права называць сваёй другой радзімай.

Ніл Гілевіч з пачынаючымі паэтамі ў студэнцкім калектыве. Справа налева Рыгор Барадулін, сядзяць Кастусь Цвірка, Алесь Рыбак, Генадзь Бураўкін, Анатоль Клышка. Аўтар успамінаў стаіць злева. 1954 г.

Пазнаёміўся з ім і блізка сышоўся з першых месяцаў вучобы ў БДУ. Добра помніцца, як ранняй восенню пяцьдзясят першага года выпраўляліся мы ў прыгарадны калгас – дапамагаць выбіраць бульбу. Працавалі добрага паўдня, пасля чаго вярталіся ў вёску, дзе чакаў падрыхтаваны дбайнымі гаспадынямі сытны абед. Вольнага часу хапала, значную частку яго праводзілі ў сельскім клубе, дзе рыхтавалі сваю мастацкую самадзейнасць. На канцэрце незадоўга да ад'езду Ніл прачытаў свой верш, прысвечаны вяскоўцам, асабліва шчырыя радкі адрасаваў жанкам, якія па-мацярынску дбалі пра нас, часовых пастаяльцаў. Там жа, «на бульбе», Ніл Сымонавіч даверліва прызнаўся мне, што да яго болей чым прыхільна ставіцца адна наша аднакурсніца, і спытаў, што я наконт гэтага думаю. Мне заставалася толькі парадавацца за пачутае, што я і выказаў перапоўненаму шчасцем сябру. Закаханай пары нашы аднакурснікі, асабліва дзяўчаты, употай зайздросцілі і верылі, што справа ідзе да шлюбу. Так яно пазней і сталася.

Летам пяцьдзясят сёмага года, знаходзячыся на радзіме ў горадзе Беразіно, я атрымаў ад Ніла пісьмо такога прыкладна зместу: бяры, маўляў, лыжку-кружку і прыязджай на наша з Нінай вяселле. Запрашэнне я прыняў з пачуццём радасці і ў вызначаны час выправіўся ў дарогу, трапіў без малейшага спазнення на вясельную бяседу.

Сядзець за сталом выпала побач з ганаровым госцем-пісьменнікам Іванам Навуменкам, нашым выкладчыкам літаратуры і куратарам групы, якога мы ўсе вельмі паважалі. Трымаўся Іван Якаўлевіч у застоллі па-простаму, прапаноўваў раз за разам дасціпныя тосты.

Назаўтра вяселле працягвалася ў Нілавай Слабадзе, у бацькоўскай хаце. Весяліў усіх Нілаў дзядзька Аляксандр, гарманіст-самародак, весялун і жартаўнік.

Калі надышоў час разыходзіцца і госці вызначыліся з начлегам, Ніл прапанаваў мне: «А мы з табой, браце, пераспім у прыдатнай пуньцы, на сене». Спалася нам у тую ноч не горш, чым на якіх ложках.

Праз год мне стала вядома, што ў Гілевічаў нарадзіўся сын, і я не мог не павіншаваць іх з такой шчаслівай падзеяй. Прыехаўшы ў Мінск, падаўся на вуліцу Кузьмы Чорнага, дзе Гілевічы на той час займелі кватэру. Ніл Сымонавіч прыняў маё шчырае віншаванне, запрасіў да стала. Праз колькі хвілін да нас далучылася шчаслівая Ніна Іванаўна, прыгубіла кілішак. Пасядзела крыху, падзялілася са мной сваімі ўражаннямі ад паездкі ў Балгарыю. І калі я сказаў, што мне пара выпраўляцца да сястры, на вуліцу Чкалава, Ніл сказаў: «Куды ты пойдзеш, начуй у нас, месца хопіць». І я, падзякаваўшы, прыняў ягоную прапанову. Іхняга сына, названага Сяргеем, я пабачыў, падраслага, падчас адпачынку на возеры Нарач, дзе Гілевічы праводзілі свой вольны час. Ніл Сымонавіч пахваліўся, што сын праяўляе вялікую цікавасць і любоў да акаляючай прыроды. А таму і невыпадкова, што ён пасля заканчэння школы і ўніверсітэта паступіў у аспірантуру, атрымаў званне кандыдата біялагічных навук, уладкаваўся на працу ў інстытут Нацыянальнай Акадэміі Навук. Пры чарговым наведванні Ніла Сымонавіча я застаў яго сына ў пярэднім пакоі, калі той рыхтаваўся да выхаду. Звярнуў увагу, што Сяргей увесь удаўся ў бацьку.

На малой Нілавай радзіме, у вёсцы Слабада, мне выпадала бываць шматразова, заходзіць да яго блізкай радні. Гасцінна сустракала мяне яго старэйшая сястра Ліна Сямёнаўна, якая з універсітэцкім дыпломам (а вучылася яна завочна на філфаку БДУ) многія гады настаўнічала ў Гайненскай школе. Там жа, у Слабадзе, займеў сваё дачнае месца малодшы брат Аляксандр, які доўгі час служыў у авіяцыі і выйшаў у адстаўку ў званні маёра. На бацькавай сядзібе асталяваўся як дачнік і другі Нілаў брат, Мікалай, беларускі пісьменнік, вядомы чытачам пад псеўданімам Мікола Гіль.

Аднойчы, калі я разам з напарніцай, займаючыся зборам экспанатаў для раённага музея, завітаў у Слабаду, на вясковай вуліцы сустрэў Мікалая Сымонавіча. Пасля прывітання ён мяне проста ашаламіў, сказаўшы: «А ў нас, браце мой, такая бяда». У мяне міжволі вырвалася: «З Нілам што здарылася?» Мікола вымучана прызнаўся: «Ніл, слава богу, жывы і здаровы, толькі Ніна цяжка хварэе, баюся, што невылечная яна». Зайшлі, запрошаныя, у хату, паслухалі сумную споведзь паніклага Мікалая Сымонавіча.

Праз нейкія месяцы два прачытаў у газеце «Літаратура і мастацтва» некралог-спачуванне, адрасаваны Нілу Гілевічу з выпадку напаткаўшага яго вялікага гора – заўчаснай смерці жонкі Ніны Іванаўны.

Боль страты самага дарагога чалавека Ніл Сымонавіч праз усе астатнія гады насіў у сваім сэрцы. Кожны раз пры наведванні яго звяртаў увагу на партрэт, на якім яна, Ніна Іванаўна, такая, якой была ў далёкія студэнцкія гады.

Ягоную адзіноту развейвалі шматлікія блізкія для яго людзі з ліку творчай інтэлігенцыі. Ледзь не штодня наведвалася малодшая сястра Святлана, якая жыве ў Мінску. Сам ён апошнія гады не выходзіў з дому: быў слабы на нагі.

Вечарам сакавіцкага дня я пачуў сумную вестку аб смерці Ніла Гілевіча. Назаўтра ж паехаў у Мінск, каб развітацца з адыходзячым у небыццё. У храме на Нямізе каля ягонай труны выказаў спачуванні Нілавым сваякам. Пра ўсенароднае прызнанне аднаго з класікаў айчыннай літаратуры сведчыў бясконцы паток людзей, якія ішлі з букетамі ў руках, каб аддаць даніну павагі славутаму сыну беларускай зямлі...

Бацькоўская хата

Дзе сэрца ў кабанчыка

Міхась ЗІЗЮК

Бабуля Алена ішла сама не свая. От жа нядоля, от жа трэба было нарабіцца. От, мабыць, наснiла сёння. Прысніла ўначы, што некалькі пачварных пацукоў круцяцца каля хаты. Круцяцца, пысамі свамі вусатымі вынюхваюць нешта. А яна гоніць іх са двара, гоніць. Ды пацукі не ідуць. Вось і наснiла. Гэта ж заўчора дамовілася з Сашам Саволікавым, што заколе кабанчыка. Той адказаў, як заўсёды, калі перакуліць сто грамаў:

— Гут, Алена Іванаўна, зробім як мае быць! У суботу ранічкай чакай.

Яна ўжо і сыну ў Мазыр патэлефанавала, і дачцэ ў Гомель. Прыедуць у нядзельку, забяруць і сальца, і мяска, і паляндвічкі. Ды і кілбаскі паспее зрабіць. Ат, хай унукі паласуюцца. Бо што яны ў тым горадзе?.. Ядуць гэну хімію. А ў яе ўсё сваё, кабанчыка карміла толькі мукой з бульбачкай, ды малачка падмешвала. Добры кабанчык, спраўны, хлёбаў, аж вушы целяпаліся, папраўляўся хутка.

Ну во, дамовілася з Сашам. Сёння зайшла, а яго няма.

— Ох, бабуля Алена, бяда. Забрала Сашу ноччу хуткая. Дрэнна яму зрабілася ўначы, скруціла яго. Я вызвала хуткую. Прыехалі, забралі. Кажуць, што на апендыцыт падобна. Мо і рэзаць будуць, — са слязьмі ў голасе паведаміла яго жонка Таня.

От жа нядоля, што рабіць? Пайшла да Вані Пракопчыкавага. А той заняты. Сёння дзвюх свінак, казаў, б'е: у Волі Апанасавай ды Ніны Хуцыкавай. Яно і зразумела. Снежань. Усе ўзяліся да Каляд калоць свіней. Бульбы няшмат, на маладых парасят каб хаця хапіла. Да таго ж вёска не вельмі такая ўжо і вялікая. Такіх спраўных байцоў во толькі двое: Саша ды Ваня. А так — у каго гаспадара няма, а дзе адно трутні, што гарэлку жлукцяць, а свінча не разбяруць. Нехта на працы...

Вось што цяпер рабіць? Гэта, каб не патэлефанавала Марыйцы ды Паўліку, то, мо, і нічога. А то тыя ўжо ехаць сабраліся. Ды і кабанчыка звечара амаль не карміла. Як выходзіла, вярнуў зранку лычом дзверы. Вось і йшла бабуля Алена сама не свая. Ішла па рыпучым снезе, глядзела пад ногі, разважала сама з сабою. І ледзьве не сутыкнулася нос у нос з Пецем Гаўрылкіным. Пецця, худы і нядошлы, з рабаціннем на твары, год каля сарака, вядомы ў вёсцы сабутэльнік і хаўруснік, працаваў толькі тады, калі ўздумаецца, ад учарашняга яшчэ нічога не паспеў выпіць. Унутры ўсё круціла, нос свярбеў, вочы касавурыліся.

— О, Алена Іванаўна! Што гэта з вамі? Перад сабой нічога не бачыце. Ці да мужчын сталі заляцацца? То я не стары яшчэ. Магём, — нязграбна паспрабаваў пажартаваць Пецця.

— Эх, Пецечка, мне не да жартаў. Якія мужчыны ў мае гады... Жыў бы мой Ваня, ці ж быў бы ў мяне такі клопат, — паскардзілася бабуля Алена.

— А што здарылася, Іванаўна?

— Дык во, бяда, Пецечка. Гэта ж дамовілася з Сашам Саволікавым, каб кабанчыка забіць. А яго хуткая забрала ўначы. Таня кажа, што апендыцыт. І Ваня заняты. Я ўжо і дзеткам паведаміла, што кабанчыка закалю, заўтра прыедуць. І што мне рабіць? — развяла рукамі бабуля Алена.

— Хм, то не бяда, Іванаўна. Я тых кабанчыкаў заваліў — огого. Швагер мой, Калян, не раз дапамагаў. Так што вы толькі загадайце!

— Праўда, Пецечка? — узрадавана пляснула рукамі бабуля. — Ты не хлусіш?

— Што вы, Іванаўна. Калян пацвердзіць. Во, пару тыдняў назад маёй цётцы Сцепанідзе свінню забілі. Вы ж яе ведаеце, у Выселках жыве. Так што мы да абеду справімся, — як бы запэўніваючы яе, Пецця так ляпнуў далонню ў свае худыя, кашчавыя грудзі, што аж закашляўся, — кхе-кхе, у мяне дома і швайка ёсць, і лямпа. Дык што, зваць Каляна?

— Заві, Пецечка, заві, даражэнькі. Я тады пабягу рыхтаваць усё, што патрэбна, — шчаслівая бабуля Алёна паімчала дахаты.

Па праўдзе кажучы, Пецця сам не закалоў яшчэ ніводнага кабанчыка. Дапамагаў не раз, даводзілася, а калоць не калоў. Ды выпіць надта хацелася. Зробіць, што там кабанчыка заваліць... А разабраць швагер дапаможа. З такімі думкамі Пецця паспяшаў да Каляна.

Фота www.oka.fm

Ледзьве не паўвёскі высыпала на вуліцу. Бабуля Алена па дарозе паспела паскардзіцца сяму-таму з аднавяскоўцаў пра здарэнне. Любáя навіна хутка разносіцца па вуліцы, а ўжо гэтакая... Даведаўшыся, многія сабраліся пазубаскаліць.

Праз паўгадзіны ў двор бабулі Алены зайшлі Пецця і Калян. Калян, заўсёды нягалены, чырвонатвары мужчына, у адрозненне ад Пецці, нідзе не працаваў. Але заліць за каўнер умудраўся, нейкім дзіўным чынам, штодзень. І пажадана яшчэ з раніцы. Таму, толькі ўвайшоўшы на падворак, ён заявіў:

— Яно б і па сто грам не пашкодзіла. А то што ж калоць на сухую, не тое сальца будзе!

— Так, так, — заківаў Пецця, — вы ж разумееце, Іванаўна.

Іванаўна разумела. Таму яна не пярэчыла, а вынесла з хаты запыленую пляшку вясковай самагонкі, два кілішкі, дзве лусты хлеба, некалькі скрыдлікаў леташняга сала ды міску храбусткіх салёных агуркоў.

— То будзь здарова, Іванаўна, — Пецця з Каляном кульнулі па кілішку.

— Добра пайшла, халера, ага, — раззадорыўся Калян, — давай яшчэ па адной.

Бабуля Алена нядобра паkасілася, але змаўчала. Байцы кульнулі яшчэ па разу.

— Надвор'е някепскае, эх, — хакнуў Пецця, — марозік слабенькі, снегу падкінула. Харашо...

— Ага, сама кабанчыка калоць, — пагадзіўся Калян, — ну, давай яшчэ па адной.

— Што ж вы, хлопчыкі, — ужо зазлавала бабуля Алена, — працаваць прыйшлі ці гарэлку піць?

— Іванаўна, бог троіцу любіць, — умольна загаварыў Калян, — мы па кропельцы, і ўсё.

Яны кульнулі яшчэ па «кропельцы». У пляшцы засталося меней паловы. Бабуля Алена выхапіла недапітую пляшку з рук і панесла ў хату. Пецця і Калян са шкадаваннем паглядзелі ўслед.

— Добра, дзе кабанчык? — рушыў наперад Калян, трымаючы ў руках вяроўку. — На колькі кіль пацягне, Іванаўна?

— Ды невялічкі, Колечка, невялічкі. Мо кіль сто пяцьдзясят будзе. Спакойны такі, рахманы, — затупала наперадзе старая.

Кабанчык не чакаў гасцей, а гаспадыню з вядром. Таму ён скасавурыўся на Пецю і Каляна, сярдзіта тыцнуў лычом у загарадку і гучна рохнуў.

— Ого! — працягнуў Калян і прысвіснуў. — Дык тут жа нашмат болей, як дзвесце кіль... А вы казалі... Уга, завалі гэтага дыназаўра...

— Нічога, — бадзёра гукнуў Пецця, якому хмель ужо добра цюкнуў у галаву. — Справімся. Ты толькі добра трымай вяроўку. Я яго торкну — ён і пікнуць не паспее.

Кабанчык не хацеў здавацца. Ён нібы зразумеў, што жыццё пад пагрозай, і замітусіўся па хлявушку, прадчуваючы нядобрыя намеры мужыкоў.

— Дзюдзька, дзюдзька, — склаў пальцы Калян, падзываючы кабанчыка, — не бойся, ідзі.

Але той баяўся. Ён не даваўся Каляну. Пецця палез дапамагаць, але і ён не змог злавіць кабанчыка. Адно толькі паваліўся і выпацкаўся ў гной. Байцы аж узапрэлі, ганяючы бедалагу, пакуль бабуля Алена не прынесла свінчаку гасцінец. Яна падсунула парсюку вядро, і той задаволена зацмокаў. А Калян у той момант паспеў прасунуць пятлю пад заднюю нагу. Сілком кабанчыка выштурхалі на вуліцу. Ён сярдзіта рохкаў, круціў лычом ды павісквыў. Пецця піхаў яго ў азадак.

— Усё, давай, — загадаў Пецця і схапіў ахвяру за пярэднюю нагу.

Калян падсёк кабанчыка і пацягнуў вяроўку. Вяроўка напялася. Парсюк зваліўся на спіну і заверашчаў на паўвёскі. Дружна, як па камандзе, забрахалі сабакі. Парсюк затурзаўся з усіх сіл, стараючыся вызваліцца. Пецця выхапіў швайку правай рукой, левай трымаючы кабанчыка за нагу. Заліхвацкі асядлаў яго і раптам разгублена павярнуўся да Каляна:

— Слухай, а дзе ў яго сэрца? З якога боку, га?

— У ср...цы! — рыкнуў Калян. Яго твар пачырванеў ад натугі. — Бі хутчэй, бо доўга я не ўтрымаю гэтага быка.

Пецця, не доўга думаючы, усадзіў швайку пад правую лапатку. Кабанчык заверашчаў так, што Пецця з Калянам, здавалася, аглухлі. Ён тузануўся яшчэ мацней, падскочыў і вырваўся з-пад Каляна. Калян спрабаваў схапіць вяроўку, ды дзе там... Кабанчык замітусіўся па надворку, разварочваючы ўсё на сваім шляху. Вось загрымелі вёдры з вадой, тазы, за імі паляцеў на зямлю ўслон з мешанкаю для каровы, мех з мукою ля ганку. Хрупнуў кол, што трымаў вяроўку з развешанай бялізнай...

Бабуля Алена паспела схавацца ў хлеў, да каровы. Адзінае, што аказалася прыдатным, — веснічкі на вуліцу. У іх і кінуўся парсюк.

Гучна рохкаючы, ён прытараніў брамку, зваліў яе набок і з віскам панёсся па вуліцы. За ім цягнулася вяроўка і ружовы след на снезе. Следам, мацюкаючыся адзін на другога, спяшаліся Пецця і Калян. А ўжо недзе адзаду войкала і галасіла бабуля Алена. За кабанчыкам закруціліся, ашчэрыўшы зяпы, суседскія сабакі. Уся працэсія панеслася па нешырокай і заснежанай вясковай вуліцы. У вокны, сям-там, выглядалі здзіўленыя твары. Сёй-той, адзеўшыся, выйшаў на вуліцу. Запалоханы да смерці кабанчык імчаў як алімпійскі чэмпіён. У Каляна і Пецці амаль не было шанцаў дагнаць яго. Але, на бяду парсюка, насустрач яму, з суседняй вуліцы, выехаў трактар з прычэпам сена — і закрыў дарогу. Той ледзь не тыцнуўся носам у страшнае грукатлівае жалеза і павярнуў ад страху назад. Сілы ды імпэт яго аслаблі, бег ён ужо не так хутка. На паўдарозе Пецця з Каляном злаўчыліся схапіць за вяроўку.

— Трымай, хутчэй трымай! — сярдзіта крычаў Калян. — Я сам буду валіць яго!

Пецця залыпаў вачыма і затупаў на месцы, цягнучы вяроўку. Нейк яны ўкоўзалі кабанчыка. Калян выхапіў прыхопленую з сабой швайку і ўсадзіў парсюку пад левую лапатку. Бедалага зноў заверашчаў, растрывожыўшы цяпер ужо ўсіх сабак на вёсцы, затурзаўся і стаў аціхаць. З паўхвіліны кабанчык яшчэ спрабаваў адолець нечаканую навалу, шкроб заднімі нагамі, спрабаваў вішчаць, але дарэмна.

— Ну, кажысь, усё, — выцер змакрэлы лоб Пецця. — От здаровы, халера.

— Ён не такі здаровы, як ты ёлуп! — вылаяўся Калян. — Што, з глузду з'ехаў? Лупіш у правы бок.

— Ды гэта я, нешта, разгубіўся, — спрабаваў апраўдацца Пецця, — папутаў, дзе правы, дзе левы бок.

— А воечцы, а людцы, што ж гэта робіцца! — загаласіла падаспелая бабуля Алена.

— Ціха, Іванаўна, — абарваў яе Калян, — давай санкі, ды пацягнем кабана на падворак. Нечага тут шпіктаклю разводзіць...

За гэты час ледзьве не паўвёскі высыпала на вуліцу. Бабуля Алена па дарозе паспела паскардзіцца сяму-таму з аднавяскоўцаў пра здарэнне. Любáя навіна хутка разносіцца па вуліцы, а ўжо гэтакая... Даведаўшыся, многія сабраліся пазубаскаліць. Такога на вёсцы не помнілі: каб гэта кабанчык уцёк з-пад швайкі да за ім ганяліся па вёсцы!.. Таму, калі Пецця і Калян цягнулі кабанчыка на санках, іх суправаджалі гучны смех, рогат і кпіны:

— Гэй, як дзік? Мо яшчэ жывы?

— Ага, торкні яму швайкай пад зад, гы-гы-гы.

— Ды не, у яго ж сэрца з правага боку, ха-ха-ха.

Сцяўшы зубы ды згорбіўшы плечы, тыя моўчкі цягнулі санкі пад рогат аднавяскоўцаў. Хмель, збольшага, паспеў прайсці. І адчуванні былі не самыя прыемныя. Ды назад нічога не вернеш...

З таго часу па вёсцы і пайшла гуляць пагалоска пра сэрца ў кабанчыка. Калі хто-небудзь занадта «зарываўся», паводзіў сябе вельмі самаўпэўнена, не ведаючы добра таго, што трэба рабіць, у яго пыталі:

— Пачакай, браток. А ты хоць ведаеш, дзе сэрца ў кабанчыка?

Усё па крузе…

Васіль ЗУЁНАК

На спачын…

Дзе рака гайдала плёсы,
Стыне хвалісты шурпак,
Ледзяную корку носам
Выпрабоўвае шчупак.

Пад вярбою заінелай
Вір суняў свой калаўрот,
І крынічка анямела —
Як вады набрала ў рот.

А першы снег…

А першы снег —
як першы дзень тварэння:
Усё без нараджэння і старэння,
Усё адвечнае і вечнае.
І ўсё
Такім датклівым і бясспрэчным
стане…

І невядомасць у душы нясём,
Што знікне ўсё
і ў вечнасці растане.

Як першы снег…

Зімовая рыфма

Слова бяздумнай снежкай
Цаляе ў сэрца зімы,
І ў пушчу, цераз паплавы,
Туды, дзе зімуюць грамы,
Рэха завейнаю сцежкай
Коціцца без галавы.

Усё па крузе…

Бяда: няма задзірыстай зімы, —
Лясы хірэюць і рыхлеем мы.
Слабее гарт у немачы адліжнай,
І ў абалоні раскісаюць стрыжні.

Не зведаўшыя духу маразоў,
Не ў зруб вянцы, а так — адзін назоў:
Як хлеб ацеслівы, марнуецца бярвенне,
Не абяцаючы ад халадоў збавення.

Усё ў прыродзе йдзе па крузе тым:
Цяпло маразам творыцца крутым.

* * *

У сэрцы кволіцца апошняя крывінка,
А ў снах — з-пад снегу —
дыхае травінка…

* * *

Да зорак вечар адчыняе дзверы, —
Гуртуецца касмічная сям'я.
Лячу туды — і сам сабе не веру:
Я пабрацім там ці выгнаннік я?

Былі і да мяне такія ўчора
І заўтра будуць…

Ды на той мяжы
Што скажуць мне ці ўжо сказалі зоры?
Ці я раней за іх у свеце жыў?
Ці я забыў што і ніяк не ўспомню?..

А неба ўсё трымае на замках
І на мяне глядзіць халоднай поўняй
Са спачуваннем, — як на дзівака…

Ну што ж: дзівак, —
Няхай і так.
А ўсё ж цікава: зоркі, што над хатай,
Вяшчуюць мне
Знікненне
Ці пачатак?..

Не трымай…

Вясна, — перасяленне душ
З турмы халоднага чакання.
Вясна, — прылёт і звеставанне…
І волю крылаў не паруш.

Як божы дар яе прымай.
Адолей дзён цераспалосіцу.
Калі душа ў нябёсы просіцца —
То адпусці і не трымай.

Як арганы…

Суняліся зімы скавышы,
Сонцам шкліцца аконныя рамы.
А са стрэх — ледзяшы, ледзяшы, —
Як арганы ў вясновых храмах.

Наваселле

Мы са шпаком замочвалі шпакоўню, —
З усходам сонца ўсім было па поўнай,
Налітай да краёчкаў, звонкай песні.
Яе мы шчодра кожнаму паднеслі:
Частуйцеся!..

А вы — не каштавалі?
Ні кропелькі?!.

Ну, значыць, вы праспалі…

Дзве прыказкі

Хіба пачыналася Русь з Масквы?
Адкуль той маскоўскі флюгер,
Што першародства вяшчуніць правы
З дамескам імперскай патугі?

Вякоў татара-мангольскі замес
Не гасне ў дзяжы славянскай:
Форма — ноў хаў, да бляску! — а змест —
З водарам выпечкі ханскай.

Спялілася семя не век і не два,
Пратрачвалася ў пакаленнях…
Аднак Русь ёсць Русь.
А Масква ёсць Масква —
Няма ні Дняпра, ні ў Дняпры
Хрышчэння.

І першародства, ні даць ні ўзяць, —
Яно гісторыяй не прадаецца…
Тады ў першаўладцы сябе навязаць
Выйсце адзінае застаецца.

І перша-чыноўны ва ўсім і наскрозь,
І перша-саюзнік ратны,
І перша-сябра, і перша-госць,
І перша-крэўнік братні,
І перша-пакутнік за ягамосць,
І перша- ва ўсім астатнім…

Калі сядзіць у цябе на куце,
П'е за здароўе і хваліць стравы,
Дружбы густыя сеці пляце,
Каб слугавала ўпраўна.

Калі ж надарыцца быць бядзе,
Падказвае прыказка добрыя дзверы:
Язык да Кіева давядзе,
А вось Масква і слязам не паверыць…

* * *

Паэзія?
Гэта хто?
(Хто — а не што!)

Гэта я —
Жыцця трагічным гарэзнікам.

Гэта я —
Астатняе ўсё за бартом.

Я п'ю —
Астатняе ўсё ў выцвярэзніку…

Паэзія?
Гэта не толькі я —
Гэта сусветная наша містэрыя.

Кожны з існых са мной на паях,
І кожны ў мяне ў падмастэр'ях.

Як свет ёсць свет,
Так кожны ў тым свеце паэт.
У тым, а не ў гэтым.

У гэтым: трымайся не стаць
У геніяў раць
Разменнай манетай.

«Не служывы
Ў свеце нажывы?!» —
Сумненнямі аблажылі…

І з каранямі вырвалі?..

А паэзія?!
Як зоры прываражылі:
Я з ёй — у выраі.

Паэзію
Бог у тварцы прыняў —
Зямное да неба выйсце нам.
Хто ў свеце ілжывым ёй раўня?
Толькі яна —
Ісціна.

Сцяна

Фарысеі! Замаўзалеена
Ўся гісторыя вамі ў труну.
Ад цара Майсея да Леніна
Вы ўзвялі вашай праўды сцяну.

Каб не мог мне аднойчы пабачыцца
Сэнс наіўны: «А што там за ёй?»,
Каб стаяла яна наглядчыцай
Паміж небам маім і зямлёй…

Ты прыйшла…

Юнай іспанцы, якая ўлюбёна вывучыла беларускую мову, піша на ёй вершы, — словы з іх прапануюцца тут паэтычнымі святлінкамі…

Год — дзве тысячы дзевятнаццаты,
Нумар часопіса — першы:
Паэтычная каранацыя —
Дэманструюць дзяўчаты вершы.

Гэта ў іх задума такая?
Ці проста выпадак з хітрынкай:
То верлібрам, то рыфму гукаюць
Дзве Вольгі і Кацярына.

І — «няўзнак»: «Я прыйшла з ніадкуль…» —
А дакладней сказаць: прыляцела —
Беларусі дажджынкаю на шчаку —
Эспіноса Руіс Анхела.

«Я прыйшла з ніадкуль мімалётным
святлом,
І раптоўнай натхнёнаю думкай,
Лёгкім подыхам, сном — я прыйшла
з ніадкуль:
Уся вечнасць адным пацалункам…
…………………………………………
Я прыйшла з ніадкуль —
і твой дождж палюблю,
Тваю цемру, балота, туманы…
Вось адзіны мой грэх:
я прыйшла з ніадкуль,
Пакахала цябе я зарана…»

Ты прыйшла —
Беларускай зямлі паслужыць,
Ты прыйшла да першаасновы —
Каб забыўлівым сцвердзіць:
«Беларусь будзе жыць…
…там, дзе памяць, дзе мова…»

Ты прыйшла —
У стыхіі марской з-пад крыла,
«Нібы з грому», — як водгулле
землятрусаў…
Чыстакроўнай іспанкай з табою прыйшла
Беларуская мова да нас, беларусаў.

Дабратворнай хай будзе дарога твая —
Не пытайся: «Дазволь мне застацца…»
Ты на покуць прыйшла — не ў парозе
стаяць.
Ты нам крэўная — што тут пытацца!..

Пачувайся, Анхела, — свая між сваіх!
Добры знак над тваім прышэсцем!..
І пабольш бы даў Бог нам іспанак такіх —
З-пад Гародні, з-пад Менска, Бярэсця!..

Час адыходзіць…

Час адыходзіць, забіраючы ўсё сваё, —
Барахло: прызначэнні, абранні,
Вокліч гісторыі: «Ё-маё!..»
Пад пыху мужоў на тэлеэкране,
І абяцанні шчодрых зязюль,
Калі ні капейкі ў кішэні,
І заляцанні двухногіх казуль,
І школьнай задачы рашэнне,
І спадзяванні новых сустрэч,
І спачуванні даўно мінулых,
І самавар — пенсійную рэч —
Са ступай і таўкачом агулам,
І абшарпаных дарог саквояж,
І неруш грыбоў у мінулым леце,
І сувенірны разбіты муляж,
І недапітую пляшку ў буфеце… —

Усё заграбае час, —
Як злодзей, шануючы вас…

А што ж застаецца мне?
Ці час і мяне не міне?..

Маўчанне… — такі адказ.
Не думае час пра нас…

Прабачэнне

Такое больш не здарыцца павек.
Не зразумець: ці страціў, ці знайшоў.
Жыццём паклікаты аднойчы чалавек —
Узяў і адгукнуўся. І прыйшоў.

І то — быў я. З надзеяй на мяне
Жыццё глядзела ў будучынь сваю…
Прабач, жыццё, што па тваёй цане
Не разлічыўшыся, перад табой стаю…

Для паўтарэнняў не даецца шлях…
Прабач, жыццё, што я ў цябе гасціў,
Раскашаваў на дармавых паях…
Прабач, жыццё… А зараз адпусці…

* * *

Крадком, крадком
Надозір
За радком.
Саступкі не малю —
А раптам ды злаўлю!..

Аб велічы

Хто малы, хто вялікі, не дзелячы,
Жывём без пакут аб велічы.
Жывём не дзеля прыліку,
Жывём, бо нас Бог паклікаў.
Жывём, лёс лагодзячы скрушны,
Адольваем час завірушны.
Жыць напаказ не ўмеючы,
Не тоім зайздрасці велічным.
Жывём суседзям не ў піку,
Між злых не стаім на ўліку.
Закон у нас непарушны:
Няпомслівы і вялікадушны.
Жывём жыццю не ў пазыку.

І тым народ наш вялікі.

Новаму высакоснаму году

Хай будзе высакосны
Не косны і не посны,
Для праўды — бацька хросны,
Не ўскосны, не адносны —
Галосны ды не злосны.
Хай будзе ён укосны,
Хай будзе хлебаносны,
І росны, і не млосны, —
Высокі высакосны!

Віктар САЗОНАЎ

Сумная гісторыя

Урывак з аповесці

У белым, як Паўночны полюс, пакої дзесяць на дванаццаць метраў маўкліва і стомлена стаяла такое ж белае, нібы Паўднёвы полюс, інваліднае крэсла. Яно было абцягнутае пяшчотнай, тонкай, мяккай, далікатнай і добра апрацаванай скурай, таксама белай, і нахабна, як вульгарная жанчына ў кампаніі падвыпітых і ўзбуджаных мужчын, размяшчалася пасярэдзіне пакоя, нібыта падкрэслівала тым сваю значнасць і запатрабаванасць у гэтай абмежаванай белымі сценамі прасторы.

Інваліднае крэсла сваёй дасканаласцю і прадуманасцю разнастайных электрамеханічных прылад адразу з першага ж позірку выдавала кошт самага шыкоўнага і дарагога лімузіна, на якім могуць сабе дазволіць ездзіць толькі кіраўнікі краін, уладальнікі буйнога бізнесу, мільярдэры, дыктатары, босы мафіёзных структур і іншыя фартовыя бандыты. Ну, а ўзроўнем камфорту і ўтулкам тое крэсла, здавалася, перавышала свежыя дзіцячыя памперсы, якія толькі што купленыя ў бліжэйшым супермаркеце і яшчэ не распакаваныя. Хоць па настроі, калі настрой бывае ў крэслаў, яно нагадвала старую, ужываную, паламаную і выкінутую на вайсковы склад для ўтылізацыі салдацкую табурэтку. Зрэшты, падобны кантраст знешняга выгляду і настрою быў не толькі ў інваліднага крэсла.

Сам пакой быў настолькі белы, светлы і чысты, што сваёй дагледжанасцю выклікаў нейкую навіслую над душой таямнічасць і трывогу, якія ў сваю чаргу абуджалі ўнутраныя страхі, нібыта тут знаходзіцца добра прыбранае месца жудаснага злачынства. І нават спакойныя твары навукоўцаў мінулага, якія ў выглядзе партрэтаў віселі на сценах у белых рамках, ні на ёту не змяншалі тых трывожных пачуццяў.

Акрамя партрэтаў бездакорную роўнасць адной са сцен парушаў светлы кандыцыянер. Больш белы пакой, акрамя пералічаных, не засмечвалі аніякія неадушаўлёныя прадметы. Нават пылу не было. Усё стэрыльна, як у аднаразовым шпрыцы да пачатку яго выкарыстання.

Вось у гэтым крэсле, якое яўна было зробленае ўручную нейкім таленавітым майстрам, задуменна і хмурна сядзеў у самоце стомлены і сумны розум. Прынамсі так, і толькі так ён сам сябе характарызаваў, той розум.

А што яму, ён жа тут галоўны! Розум, усё ж, а не дрэнь з-пад плоту! Як хоча, так і характарызуе сябе. Гэта ён тут усё зрабіў згодна са сваім светапоглядам. І пакой, і ўсё ў пакоі, і ўсё вакол пакою ў радыусе трыццаці пяці хвіліннага ходу яго крэсла на электрычнай цязе. І як загадаў, так і будзе! Гэта ён, той розум, сам вырашыў, што ён чысты, глабальны і касмічны... І голы, што бізун на дажджы...

Фота www.can.com

Насамрэч гэты канкрэтны розум быў не такі ўжо і голы, як той змоклы бізун. Зусім не быў падобны на бізун. А ў дадатак гэты розум меў сваю ўласную чарапную каробку. Чалавечую. І ў ёй ён і размяшчаўся шчыльна і ўтульна, як яму і належыць ад прыроды, у матэрыяльным увасабленні, у выглядзе самых звычайных мазгоў з тымі двума паўшар'ямі, карой, падкоркай і ўсялякімі іншымі рэчамі, пра якія звычайныя людзі і не здагадваюцца. Хоць мазгі, ці, прынамсі, іх падабенствы, ёсць у кожнага.

Ну чалавек як чалавек, мужчына, худы, на выгляд гадоў пад пяцьдзясят, з невялічкім хвосцікам у якісьці з бакоў ад гэтай лічбы, з гладка паголенымі ўпалымі і тонкімі шчокамі, апрануты ў светлы, але не зусім белы гарнітур і снежна белую кашулю, каўнер якой далікатна абдымаў і пасля плаўна спаўзаў паверх камізэлькі пад акуратна зашпілены пінжак.

Вось толькі самы звычайны на першы погляд чалавек не пагаджаўся з такой прымітыўнай трактоўкай яго вялікай персоны як самага звычайнага чалавека! Ён сам сябе лічыў у першую чаргу розумам! У другую чаргу таксама розумам! Гэтак жа, як і ў трэцюю, чацвёртую і пятую...

Прычым розумам геніяльным. Адным з самых геніяльных, а можа і самым-самым...

Злева ад інваліднага крэсла і свайго гаспадара ў тым крэсле маўкліва ляжаў пародзісты сабака, аргенцінскі дог, белы, з пастрыжанымі вушамі і з белым нашыйнікам. Нашыйнік упрыгожвалі заклёпкі і шыпы з бліскучага металу. Хутчэй за ўсё срэбраныя. А што?! Гэта ж дарагі сабака, пародзісты! Такога і срэбрам упрыгожыць не шкода.

Ён геній! І толькі так ён мог раскрыцца ў сваёй геніяльнасці, як раскрываецца лотас ад промняў ранішняга сонца. Ён геній! А геніям дазволена ўсё, у тым ліку і грэблівае стаўленне да звычайных смяротных! Нават калі яны яго сябры.

— Толькі дасканалы мозг і працаздольнасць, адданасць сваёй ідэі і самаахвярнасць могуць прывесці да патрэбнага выніку, — прабубніў уладальнік белага крэсла, белага кабінета, белага сабакі і сабачага нашыйніка з срэбнымі заклёпкамі і шыпамі. — Ёсць толькі мозг. Усё астатняе — гэта дадаткі да яго, задача якіх карміць і перамяшчаць свайго ўладара ў прасторы туды, куды яму трэба, а таксама выконваць усе яго загады і капрызы...

Пасярэдзіне пакоя нясмела прыслухоўваўся да яго слоў падпёрты бакавінамі інваліднага крэсла шырокі стол, які сваім снежным колерам не псаваў агульнай гармоніі белага. Злева ад кампутарнага экрана ў беспарадку нахабна і вульгарна раскінуліся некалькі аркушаў паперы з надрукаваным тэкстам. Сярэдзіну стала займаў ужо акуратна складзены невялічкі стос паперы, на верхнім аркушы якога ляжала чарнільная ручка «Паркер» з залатым пяром. Адзіны чорны прадмет у пакоі, калі не лічыць тэксту на самой паперы.

А там, на верхнім аркушы, няроўным, як курыца награбала, але дастаткова разборлівым і чытэльным почыркам знайшлі сабе месца пакуль што толькі два кароткія радкі:

«Каханая Наташа!
Я памятаю...»

Радкі яўна ні эстэтычна, ні паэтычна не падабаліся іх аўтару, таму далейшае стварэнне тэксту было часова спыненае на асэнсоўванне гэтых двух радкоў і на іх рэдактарскае паляпшэнне.

— Ніколі не думаў, што гэта будзе так цяжка, — прашаптаў мужчына ў прастору і цішу белага пакоя.

Прашаптаў ён гэтыя словы па-ангельску, хоць незакончаны тэкст на аркушы быў беларускамоўным.

Чалавек адкінуўся на крэсле і паглядзеў у столь. Белы колер столі быў маўклівы і халодны, і не збіраўся дапамагаць чалавеку з тэкстам. Чалавек перавёў позірк на сабаку, але зразумеўшы, што ў гэтай справе і сабака не памочнік, глянуў на сцены.

Сонечнае святло ранняй восені нахабна залівала іх залацістымі хвалямі праз шкляное акно, на якім не было ні жалюзі, ні занавесак. Нічога не было.

— Гэта ўсё казкі пра душу, пра несмяротнасць, і ўвогуле пра ўсё! Ёсць толькі мозг, — зноў парушыла безэмацыйную цішыню белага пакоя істота, якая называла сябе розумам. І дадала: — Вось толькі ён, мозг, і можа забяспечыць чалавеку несмяротнасць! Толькі ён! Ён...

Другая жывая ў гэтым пакоі істота ад чалавечага голасу крыху расплюшчыла вочы і ледзьве бачна павяла правым белым вухам убок інваліднага крэсла. Але праз імгненне, пераканаўшыся, што трывога была надуманай, і вочы і вуха вярнула ў ранейшы стан.

Задуменны чалавек у інвалідным крэсле левай рукой неахайна націснуў на адзін са шматлікіх гузікаў на электроннай панэлі свайго сядалішча, і адна з белых сцен паслухмяна расчынілася такога ж белага колеру дзверы, якія да гэтага моманту нават заўважыць было цяжка. Дакладней, рассунула іх. А ў праёме застукала па светлай падлозе тонкімі абцасамі маладая жанчына ў белым медыцынскім халаце.

— Слухаю вас, прафесар, — сказала яна роўным, выра́зным і прыемным голасам. Хоць прамаўляла з прыкметным акцэнтам, не зусім правільна выгаворваючы некаторыя ангельскія словы.

Візуальна маладая жанчына гадоў дваццаці нічым не саступала характару свайго голаса. Нават сабака паглядаў на яе неяк не так, як на іншых наведнікаў. Яе цёмныя, густыя, доўгія і бліскучыя валасы, лёгкая смугласць скуры, густоўна кранутыя чырвонай памадай невялічкія пухлыя вусны ды іншыя далікатныя жаночыя рысы ледзьве не сіметрычнага аблічча, гэтак жа, як і акцэнт, выдавалі ў ёй нараджэнку адной з краін Лацінскай Амерыкі. Статная, хоць і не высокая фігура з усімі належнымі выпукласцямі толькі дапаўняла прыгажосць яе твару. Спакойная, цвёрдая і ўпэўненая паходка сведчыла пра прывілеяванасць яе ў гэтым пакоі.

Жанчына паслухмяна выпрасталася перад чалавекам у крэсле і цярпліва чакала ад яго загадаў.

— Марыя, ты была калі-небудзь закаханая ў мужчыну? — спытаў чалавек, які велічаў сябе розумам.

— О, прафесар, што значыць — ці была?! Я і цяпер закаханая, — спакойна адказала жанчына.

— І хто гэты шчаслівец?

— Гэта мой жаніх з Венесуэлы. Праўда, мы даўно не бачыліся, але стэлефаноўваемся кожны дзень. Ён пакуль што не можа атрымаць легальнай магчымасці эміграваць у Злучаныя Штаты да мяне. Бо ма́е не самае лепшае мінулае ў сябе на радзіме. Цэлых дзве судзімасці. Але гэтую праблему мы ўсё ж некалі вырашым, і тады нас чакае законны шлюб і шчаслівая будучыня.

Пасля гэтай кароткай справаздачы мілагучнасць яе голаса ў сценах белага пакоя замяніла трывожная ціша. Марыя цярпліва чакала, аніводным рухам або гукам не парушала глыбокай задумлівасці прафесара.

— А ці змагла б ты здрадзіць свайму каханню? — зноў затлела іскарка жыцця ў шэрых вачах прафесара.

— Гэта як? — не зразумела Марыя.

— Проста. Ці магла б ты адрачыся ад свайго кахання дзеля чаго-небудзь іншага. Дзеля чаго-небудзь больш важнага, чым каханне?

— Не, — цвёрда адказала жанчына. — Няма нічога больш важнага, чым каханне.

— Ну так, ну так... А ў мяне было гэтае больш важнае, чым каханне... У мяне яно было... І цяпер ёсць... Я кінуў сваё каханне ў сябе на радзіме, у Беларусі, калі з'язджаў у ЗША. Кінуў, як кепскі гаспадар кідае свайго вернага сабаку, які перастаў быць патрэбным, — патлумачыў ён.

І зноў задумаўся. Цяпер ужо над сказаным. Так яно ўсё і было, як ён распавёў. Ён кінуў сваю дзяўчыну там, на радзіме, як кідаюць цяжкі груз перад тым, як пераплысць імклівую, шырокую і глыбокую рэчку. Кінуў, каб самому пераехаць праз жалезную заслону Савецкага Саюза сюды, у Злучаныя Штаты Амерыкі, дзе яго далёкія

сваякі маглі ў такім разе пакінуць яму невялічкую прыватную медыцынскую клініку…

Медыцынская клініка! Прыватная!!! Гэта была мара яшчэ да ягонага нараджэння. З ёй ён адбываў свой дзевяцімесячны тэрмін ва ўлонні маці! І нарадзіўся ён з ёй, з той адзінай марай, і можа толькі дзеля яе і нарадзіўся! І дзеля яе, дзеля гэтай белахалатнай мары, ён мусіў кінуць і каханне, і сяброўства, і знаёмых…

І меў на тое поўнае права! Так ён думаў. І ў тым быў больш перакананы, чым у стэрыльнасці чыстага медыцынскага спірту. Бо ён геній!

Ён не сумняваўся ў тым. Ён геній! І толькі так ён мог раскрыцца ў сваёй геніяльнасці, як раскрываецца лотас ад промняў ранішняга сонца. Ён геній! А геніям дазволена ўсё, у тым ліку і грэблівае стаўленне да звычайных смяротных! Нават калі яны яго сябры, і нават калі сярод іх ёсць каханая…

Яго тагачасны асяродак, уключаючы і сяброў, і каханую, быў цяжкім грузам… А мэта апраўдвае сродкі… Так яго вучылі з дзяцінства… Яшчэ ў савецкай школе так вучылі… І ў сям'і так вучылі…

Ды і сам быў такім вучоным ад нараджэння!

— Ну так, ну так, — задуменна паўтарыў прафесар. — Я хачу параіцца з табой, як з жанчынай. Бо нічога не разумею ў жанчынах. Яшчэ ў маладосці я кінуў сваю адзіную, і больш не меў з вашым полам аніякіх стасункаў. Акрамя працоўных, вядома ж. Таму слаба разумею вашу псіхіку. Не да вас мне было. У мяне была важнейшая задача! Я займаўся навукай.

— Калі я змагу вам нечым дапамагчы, то буду вельмі ўсцешаная з таго, — ветліва адказала жанчына.

Яна ведала, што шэф увесь свой час марнаваў выключна на нейкія медыцынскія псеўдадаследаванні. Яшчэ ведала і тое, што гэты медыцынскі геній, прафесар Міхаіл Шымановіч, таксама, як і яна, эмігрант. А ягоныя даследаванні яна, як шчырая каталічка, лічыла праявай грахоўнай ганарлівасці начальніка. Бо замахваліся тыя даследаванні на самую сутнасць чалавечага стварэння…

Але, нягледзячы на такія глабальныя разыходжанні ў поглядах на навуку і рэлігію, яна яшчэ юнай медсястрой засталася працаваць на яго з дзвюх прычын. Па-першае, яе ніхто нікуды не запрашаў. І хоць першай прычыны было цалкам дастаткова, каб застацца працаваць на звар'яцелага генія, сваю непрынцыповасць у важных для каталічкі пытаннях этыкі і маралі яна апраўдвала яшчэ і другой прычынай: у прафесара з яго даследаванняў нічога ўсё адно не атрымаецца. Таму і не грэх яму патакаць, ды й жыць за нешта ж трэба…

Таму лепш дапамагаць. Бо ў яе вялікая сям'я ў Венесуэле, якой таксама трэба дапамагаць грашыма і якой колькі не прысылай тых грошай, іх усё адно не хапае з прычыны пастаяннага павелічэння сям'і. І адбываецца тое паралельна з павелічэннем Марыіных заробкаў і з такой дакладнасцю, што Марыя ўгледзела ў тым нейкую сувязь, якой, праўда, яшчэ не паспела вытлумачыць.

Там жа, у Венесуэле, бадзяецца з аднаго месца ў другое ў пошуках сродкаў на пражыццё яе каханы з дзвюма судзімасцямі. І тыя судзімасці — не самае горшае ў яго бурнай біяграфіі. І вось гэтага каханага трэба неяк нелегальным шляхам легальна перацягнуць у Штаты. А на ўсё патрэбныя грошы…

Эх, грошы! Не на панэль жа ісці дзеля іх! Ды на панэлі, па праўдзе, яшчэ нікому не ўдалося разбагацець, нават з такімі дасканалымі знешнімі дадзенымі, як у яе…

— Як ты думаеш, ці правільна я раблю, што пішу ліст сваёй былой жанчыне па старынцы ад рукі, а не пасылаю яго, як гэта цяпер прынята, электроннай поштай? — задаў пытанне прафесар Шымановіч.

— Я пакуль што не лаўлю сутнасці праблемы, таму і не бачу розніцы, — шчыра прызналася Марыя.

— А сутнасць такая… Я многа гадоў таму з'ехаў з Беларусі па-англійску, нават не развітаўшыся са сваёй дзяўчынай і не паведаміўшы ёй, што больш мы ніколі не сустрэнемся. А ў беларусаў такія паводзіны лічацца, мякка кажучы, хамствам. Наўрад ці знойдзецца хоць адзін беларус, які возьмецца іх апраўдаць. Можа, толькі за грошы, і то за вочы. Таму я ўпэўнены, што мая былая дзяўчына затаіла на мяне вялікую крыўду. Тым больш, што ў той дзень мы дамаўляліся сустрэцца, і яна хацела мяне парадаваць нейкай прыемнай навіной. Дык вось, з вялікай крыўды яна можа проста выдаліць маё электроннае паведамленне. А папяровы ліст проста адкіне ўбок, а пасля ўсё ж прачытае яго, як астыне ад эмоцый. Як мяркуеш?

— Думаю, вы правільна ўлавілі псіхалагічны момант і ўсё ж такі добра разумееце нас, жанчын. Хоць прыкідваецеся, што не, — незадаволена адказала Марыя, яўна расхваляваная такім цынічным падыходам свайго шэфа хай сабе да былога, але ўсё ж каханага ў мінулым чалавека.

— Не, я добра разбіраюся ў псіхалогіі людзей. Але ў жаночай разбіраюся менш. Катлеты, якія жанчына смажыць свайму мужу, і то больш разбіраюцца ў жаночай псіхіцы, чым я. Хутчэй малпу зразумею, чым жанчыну. Ды і розніцы вялікай паміж імі не бачу…

Шымановіч зноў схаваўся ад рэальнасці сам у сябе. Марыя цярпліва чакала ягонага чарговага абуджэння. Яно неўзабаве надышло…

— Зрэшты, я цябе паклікаў не на гэтую тэму паразважаць.

— Слухаю ўважліва.

— Падкажы, а ўжываць у маім лісце да той жанчыны з мінулага слова «каханая» — не будзе пераборам?

— Не пішыце ёй гэтага слова, — ледзьве не прастагнала Марыя. — Гэта будзе не проста перабор, гэта будзе здзек.

— Ну так, ну так, — задуменна прашаптаў чалавек у крэсле. — Хоць мне цяпер і не да сантыментаў. Я паміраю. Смерць даўно мне глядзіць у вочы і ўвесь час нагадвае, што мае дні лічаныя. Дні заканчваюцца, а справы сваёй я да лагічнага канца не давёў. Таму трэба тэрмінова і рашуча ўдарыць па абодвух кірунках, прыспешыць завяршэнне справы як найхутчэй, і працягнуць мае дні як надаўжэй. А Наташа — гэта той чалавек, які можа паспрабаваць мяне ўратаваць. Калі захоча, вядома ж. Таму вельмі важна правільна скласці тэкст ліста. Каб яна захацела мне дапамагчы…

Электроннае табло інваліднага крэсла нервова заміргала аранжавай лямпачкай. У такт ёй затросся нейкі прыбор у кішэні Марыінага халата. Сабака і вухам не павёў, паказаўшы сваімі паводзінамі, што даўно звыкся з такімі гукамі. А вось жанчына ведала, што ёй трэба рабіць. Яе абцасы дробна, але без прыкмет хоць якой панікі, зацокалі па белай падлозе да выхада, а калі з'явілася ля інваліднага крэсла зноў, у руках Марыі быў шпрыц з медычным прэпаратам. Яна ўвяла яго прафесару праз катэтар на левай руцэ. Той ветліва падзякаваў.

— Ну вось, — усміхнуўся ён. — Цяпер я дараблю запланаванае на сёння. І так кожны дзень. І калі ўсё будзе ісці па плане, то мае вынаходніцтвы і я сам маем нейкі шанц калі не на несмяротнасць, то на прадаўжэнне жыцця. А ты верыш у несмяротнасць, Марыя?

— Я веру ў несмяротнасць душы, — праўдзіва адказала жанчына.

Крывая ўсмешка прабегла па схуднелым і бледным твары Шымановіча. Ён адкінуўся на крэсле і зноў на нейкі час заплюшчыў вочы.

Праклятая хвароба забрала шмат сілаў і часу ды не дала завяршыць яго тэарэтычныя даследаванні практычнымі вынікамі на жывёлах. Каб яна сама захварэла, тая хвароба, і здохла ад таго! Трэба спяшацца. Ён ведае, як працягнуць жыццё… на нейкі час…

Марыя цярпліва чакала вяртання прафесара ў рэчаіснасць. І, калі ён расплюшчыў вочы, сказала, што чарговая ін'екцыя (невядомага ёй прэпарата, які Шымановіч назначыў сам сабе) будзе праз тры з паловай гадзіны. Зрэшты, электронныя датчыкі на панэлі крэсла і ў яе кішэні не дадуць пра тое забыцца.

— Скажы мне яшчэ… — уздыхнуў прафесар. — Як завуць твайго абранніка?

— Антоніо Кастра, — ганарова адказала жанчына.

— Кастра, — усміхнуўся Міхаіл Шымановіч. — Як лідара кубінскай рэвалюцыі Фідэля Кастра. Мы, выхадцы з СССР, гэтае прозвішча, Кастра, можам спалучаць толькі з імем Фідэль. А тут Антоніо!

— А чаму вы смеяцеся?

— Марыя Кастра… гучыць неяк непрывычна, — упершыню за сённяшнюю размову паказаў свае зубы прафесар. — Але ты не крыўдуй… Я не проста так цябе распытваю. Бачыш, злева ад кампутарнага экрана ляжаць паперкі. Гэта варыянты майго пасмяротнага завяшчання. Тваё прозвішча ў тым тастаменце таксама будзе фігураваць.

— Дзякуй, прафесар!

— Няма за што. Ты слухай да канца. Хутка ты станеш такой багатай дамай, што, думаю, зможаш забяспечыць свайго Кастра значна лепш, чым той другі Кастра, каторы Фідэль, забяспечыў сваю Кубу. І ў Штаты зможаш яго перацягнуць. Ты будзеш такая багатая, што і Фідэля ў Штаты зможаш перацягнуць, калі захочаш, канечне ж. Хоць з магілы дастанеш. Адзіная ўмова: ты мусіш яшчэ год папрацаваць у маёй клініцы, незалежна ад таго, буду я юрыдычна існаваць у такім выглядзе, як цяпер, ці маё цела крэміруюць, а клініка будзе дэ-юрэ належыць іншаму чалавеку ці нават гэтаму вось аргенцінскаму догу.

— З гэтым няма праблем, — здзіўлена адказала жанчына. — Толькі…

— Ніякіх толькі, — перабіў яе прафесар. — Ідзі падрыхтуй маю сустрэчу з гэтым дэбілам Казлоўскім. Як толькі ён з'явіцца, далажы мне.

Высокія абцасы зноў паслухмяна зацокалі да выхада. Дзве пары вачэй, прафесара і сабакі, праводзілі іх. Сабака, праўда, выяўляў цікавасць да ўсёй постаці. Чалавек сачыў выключна за рытмікай туфелек. Але перад самымі дзвярыма іх уладальніца нечакана рэзка развярнулася і рашучым голасам спытала:

— Прафесар, а вы ніколі ў жыцці не пашкадавалі, што некалі здрадзілі свайму каханню?

— Не, ніколі, — спакойна праглынуў гэтую дзёрзкасць прафесар.

І дадаў:

— І ніколі не пашкадую.

Белыя дзверы павольна зачыніліся. Прафесар схіліўся над сталом, нервова скамячыў верхні аркуш паперы, на якім спрабаваў нешта напісаць Наташы, і злосна кінуў яго ў сметніцу. Пасля акуратна расклаў перад сабой другі аркуш, задуменна паўглядаўся ў яго белізну, нібыта чакаў, што тэкст сам праявіцца на паперы, і ўзяў «Паркер» з залатым пяром.

«Дарагая Наташа! Хутка мяне не стане на гэтым свеце…»

Але аўтару і пачатак другой спробы свайго літаратурнага тварэння падаўся банальным. Ён рашуча скамячыў і гэты аркуш ды шпурнуў яго на падлогу.

— Ну хто б мог падумаць, што самая важная для чалавецтва справа тармозіцца з-за таго, што адрасат гэтага ліста некалі быў маёй каханай дзяўчынай, — злосна прастагнаў ён сабе пад нос. — Ідыятызм! Дэбілізм, ды й толькі! Вар'яцтва! Калі тое каханне было?! Ужо ўсё быллём парасло! А працягвае псаваць жыццё…

Прафесар зноў адкінуўся на крэсле і заплюшчыў шэрыя вочы. Ён так яўна ўбачыў малюнак з мінулага, што мог пабажыцца: гэта адбываецца цяпер. Вобразы былога паплылі перад вачыма, і невядома, дзе была рэчаіснасць, а дзе ўспамін…

І пачуў словы, сказаныя каля трыццаці няпоўных гадоў таму…

— Міша! Мішка! Шымановіч! Хутчэй сюды! Ідзі хутчэй сюды… — крычаў яго лепшы сябра і аднакурснік Валерка Зязюля і тупаў нагамі. — Першакурсніцы прыехалі!

— Ты што раскрычаўся? — адказаў тады яшчэ юны і здаровы Міхаіл Шымановіч, студэнт апошняга курса Гарадзенскага медыцынскага інстытута. Самы звычайны савецкі студэнт, хоць і выдатнік…

Ён усе пяць гадоў прасядзеў за падручнікамі і свету Божага не бачыў. І вось ён які, той свет, аказваецца… Незвычайны… Бо на гэтым свеце стаяла яна ў светлай сукенцы ў зялёны гарошак і трымала ў руках адламаны абцас. Стаяла на адной назе, і гэтая нага сваім другім неадламаным абцасам балюча наступіла яму… на сэрца.

— Наташа, — нясмела агучыла сваё імя дзяўчына…

«Наташа! Піша табе Міхаіл Шымановіч. Упэўнены, ты яшчэ не забыла. Напачатку ма́ю толькі адну просьбу: дачытай гэты ліст да канца. Я хутка памру, таму можаш маю просьбу лічыць апошнім перадсмяротным жаданнем. Пішу я табе з ЗША, дзе ў мяне вялікі медыцынскі бізнес… Памятаеш, Наташа, як мы марылі з табой пра гэта на ложку ў тваім інтэрнаце?! Дык вось, дзеля здзяйснення гэтых мараў я і выехаў некалі ў Амерыку. На жаль, тады я не змог забраць цябе з сабой. А пасля таго, як Беларусь вырвалася з лапаў СССР і выехаць адтуль стала нарэшце магчымым, ты была ўжо замужам за гэтым паскудным піжонам Валеркам Зязюлем…

Я зрабіў у медыцыне шмат. Гэта праўда. Я апярэдзіў час на доўгія гады. І нават тое, што я пакуль жывы, дамогся таксама я. Бо я існую зараз выключна на створаных мной прэпаратах. Яны яшчэ не прайшлі належнай праверкі, каб іх аддаць у вытворчасць, але ў мяне няма часу на гэтыя нікчэмныя праверкі. Ты сама, як медык, ведаеш, колькі трэба часу, каб афіцыйна зарэгістраваць новы прэпарат. Таму, хутчэй за ўсё, гэта давядзецца дарабіць табе.

Але і гэта не галоўнае. Галоўнае, што табе прыйдзецца зрабіць мне аперацыю, якая можа ўратаваць маё жыццё на нейкі кароткі час. Можа і не, але рызыкнуць варта. Гэта для мяне адзіны і апошні шанец. Таксама, як і для маіх медыцынскіх даследаванняў і вынаходніцтваў. Бо гэты кароткі час мне патрэбны, каб дарабіць тое, пра што мы марылі стварыць у медыцыне.

Памятаеш, Наташа, пра што мы марылі ў Горадні? Гэта можа ажыццявіцца. Падрабязнасці не апішаш. Таму ўсё зноў жа пры асабістай сустрэчы. У Амерыцы ёсць добрыя спецыялісты, якія маглі б тэхнічна выканаць такую аперацыю, але ніхто з іх не возьмецца за яе — з страху згубіць дазвол займацца медыцынай.

Квіток на самалёт і візу, а таксама ўсе грашовыя выдаткі на сябе возьмуць мае людзі. Яны хутка з табой звяжуцца.

І вось яшчэ што. Я ведаю, што твой раўнівы муж Валерка Зязюля будзе супраць твайго прыезду да мяне. І нават будзе перашкаджаць гэтаму. Таму паведамі гэтаму прыдурку, што ён пазней таксама прыедзе. Ён будзе тваім галоўным асістэнтам на аперацыі. Але прасачы, каб ён мяне наўмысна не зарэзаў на той аперацыі. І яшчэ паведамі, што незалежна ад таго, як пройдзе аперацыя, вам дастануцца мільёны маіх амерыканскіх даляраў. Бо ўсе, хто будзе ўдзельнічаць у гэтым працэсе, у тым ліку і ты, станець мільянерамі. Незалежна ад таго, чым усё закончыцца.

Да хуткай сустрэчы, Наташа!

Твой Мішка Шымановіч».

Завітаем у вёску

Беларускія вёскі першай паловы XIX стагоддзя, як і гарады,былі непадобныя да сучасных. Апынуўшыся ў роднай вёсцы або ў вёсцы сваіх дзядоў і бабуляў дзвесце гадоў таму, вы пазналі б у лепшым выпадку старадаўнія царкву ці касцёл, а яшчэ, можа, наваколле: рэчку ці возера, зялёную сцяну лесу на даляглядзе або курганы пасярод поля. Усцяж вуліцы стаялі б драўляныя хаты, крытыя саломай, чаротам або дранкай (гонтай). Прайсці па вуліцы ўвесну ці ўвосень, асабліва ў непагадзь, часта можна было не іначай, як трымаючыся за плот. Вясковая вуліца з абодвух бакоў мела драўляныя вароты, якія звычайна не зачыняліся. Пры варотах стаялі павязаныя ручнікамі крыжы...

Комплекс маёнтка Рэйтанаў у в. Грушаўка Ляхавіцкага раёна

Уладзімір АРЛОЎ

Добры дзень у хату!

Хаты ў Літве-Беларусі сяляне здавён будавалі з яловых ці хваёвых бярвёнаў. Ніжняе бярвенне ў зрубе — падруба — было дубовае. Падрубы часта клалі на вялікія камяні або на дубовыя калоды. Вакол хаты цягнулася земляная прызба, што бараніла жытло ад холаду і вільгаці. Ганкам нярэдка служылі шырокая пляскатая калода або такой самай формы камень.

Маленькія курныя хаты адышлі ў мінулае. Цяпер дым ад цаглянай, глінабітнай або каменнай печы выходзіў у комін. У хатах з'явіліся сенцы і адзін ці два жылыя пакоі. Падлога была амаль паўсюль земляная ці глінабітная і называлася токам або долам. Ад печы ўсцяж глухой сцяны на вышыні ў палову чалавечага роста цягнуўся пол — спальны памост. На ім ляжалі напханыя сенам ці саломаю матрацы-сеннікі, падушкі і посцілкі.

Замест даўнейшых выробленых скураў ці пухіроў жывёл у невялікіх вокнах з'явіліся шыбы з не надта якаснага шкла з вясёлкавымі разводамі. Добра, калі ў вокны зазірала сонца. А вось у цёмную пару хату крыху асвятляў толькі цьмяны агеньчык ад запаленай лучыны.

Ніжэй вокнаў амаль на ўсю даўжыню сцен цягнуліся лавы. З таго кута, дзе лавы сыходзіліся, глядзелі на людзей з-пад столі Ісус Хрыстос з Маці Божай ды іншыя святыя. Абразы з іх выявамі з любасцю аздаблялі ручнікамі-набожнікамі.

Гэтае надзвычай важнае ў хаце месца называлася покуццю. На засланым саматканым абрусам стале, які стаяў на покуці, звычайна пакідалі накрыты ручніком бохан хлеба. Менавіта на покуці сядаў за стол гаспадар, калі сям'я абедала або вячэрала. На покуць саджалі і ганаровага госця.

За сялянскім сталом

Беларусы здаўна займаліся насамперш земляробствам, што давала збожжа. Таму асноўным прадуктам харчавання ў вяскоўцаў быў хлеб з жытняй мукі. У яе часта дамешвалі ячменную, пшанічную, грэцкую ці аўсяную. Апрача хлеба з мукі варылі кашы, рабілі клёцкі, пяклі бліны, а на святы — пірагі.

Сялянскія гароды давалі капусту, буракі, моркву, рэпу. Капусту варылі, тушылі і квасілі. З буракоў рабілі смачныя халаднікі. Гаспадыні ведалі, што можна прыгатаваць сям'і з бобу і гароху. У XIX стагоддзі на стале пачалі з'яўляцца разнастайныя стравы з невядомай раней бульбы.

Мяснымі стравамі з свініны, ялавічыны, дзічыны сяляне частаваліся пераважна на святы, асабліва на зімовыя, бо перад Калядамі гаспадары калолі вепручкоў. З мяса і вантробаў выраблялі каўбасы, каўбухі (кіндзюкі), сальцісоны. На святочны стол выносілі вяленыя паляндвіцы і вэнджаныя кумпякі. Ды святы хутка міналіся, і заашчаджаныя каўбасы з салам прыхоўвалі да цяжкой летняй працы: сенакосу, жніва, малацьбы.

Як ні дзіўна, малочных страваў у вёсках спажывалі няшмат. Каровы не давалі вялікіх надояў, а ў статках было нямала валоў. Святочным прысмакам лічыўся высушаны тварожны сыр, куды дадавалі кмен. Такі сыр калолі нажом і давалі дзецям смактаць замест цукерак.

Цягам года сяляне трымалі некалькі доўгіх пастоў, калі забаронена ўжываць ежу жывёльнага паходжання. У гэтыя дні незаменнай рабілася злоўленая у рацэ ці возеры рыба, якую смажылі, салілі і вэндзілі. З яе гатавалі посныя клёцкі, варылі юшку. На свята сялянская сям'я магла паласавацца і прывезеным з кірмаша селядцом. Пад час пастоў прыдаваліся нарыхтаваныя загадзя салёныя або сушаныя грыбы.

Сялянскія стравы былі нескладаныя, але сытныя. На стол падавалі з печы свежапрыгатаваную ежу. Ставіць астылую або разагрэтую паводле адвечнага звычаю забаранялася.

Вяскоўцы ў тыя часы ведалі смак і піва, і хмельнага мёду, аднак пілі пераважна квасы, бярозавы і кляновы сокі, узвары з ягадаў і садавіны.

Увесну ў незаможных сялянскіх хатах харчовыя запасы хутка скончаліся. Даводзілася часам есці крапіву, шчаўе, лебяду, бацвінне і нават маладыя парасткі хвоек. Голад, асабліва ў неўраджайныя гады, быў у беларускай вёсцы частым госцем. Разам з ім прыходзілі і хваробы, а то і пошасці-эпідэміі.

Саха і фабрычны варштат

У адсталай Расеі вясковы люд цярпеў цяжэйшы, чым у Вялікім Княстве Літоўскім, прыгнёт. Царыца Кацярына II і цар Павел I шчодра раздавалі беларускіх сялян сваім дваранам. За трыццаць гадоў прыгоннымі расейскіх памешчыкаў зрабілася паўмільёна беларусаў. Наогул жа доля прыгонных сялян у беларускіх губернях хутка стала вышэйшай, чым у глыбіні імперыі.

Раней вяскоўцы плацілі гаспадарам за карыстанне зямельным надзелам грашовы аброк — чынш. Пад чужынскім расейскім ярмом на змену чыншу прыйшла паншчына — цяжкая і амаль штодзённая праца на панскіх палях. Апрача яе сяляне выконвалі цэлы шэраг нялёгкіх павіннасцей: згоны (калі ўсіх зганялі на тэрміновыя работы), будаўніцтва і рамонт дарог і мастоў, падводную павіннасць (калі на ўласных падводах трэба было перавозіць панскія грузы). Многім вяскоўцам амаль не заставалася часу абрабляць свае надзелы, і яны хутка абеззямельваліся.

Памешчыкі рознымі шляхамі імкнуліся захапіць самыя ўрадлівыя землі. Дармавую прыгонную рабочую сілу землеўладальнікі выкарыстоўвалі на заснаваных імі прамысловых прадпрыемствах. Працоўны дзень каля фабрычнага варштата быў доўгі і цяжкі, а плацілі за яго столькі, што ледзьве хапала на харчаванне. Беларускіх сялян гаспадары часта адпраўлялі на заробкі ў далёкія чужынскія губерні.

Вяскоўцы не хацелі мірыцца з паднявольным становішчам. У першай палове XIX стагоддзя ў Беларусі адбылося болей за сто сялянскіх бунтаў і хваляванняў.

«Дзеці прыроды з чулай душой»

Нягледзячы на цяжкую працу, на частыя неўраджаі і нястачу, беларускія сяляне вылучаліся дабрынёй, гасціннасцю і чалавечай годнасцю.

З любоўю і спагадай пісаў пра вясковы люд Уладзіслаў Сыракомля: «Наш селянін — дзіця прыроды. Ён не прывык крывіць сваёй чулай душой. Ёсць вялікая глыбіня пачуццяў у ягоных загарэлых касцістых грудзях, прыкрытых грубай і падранай світкай. Паглядзіце, як паважны гаспадар сям'і ў вольную ад турбот хвіліну бярэ на калені малое і ўрачыста садзіцца з ім на прызбе. Паглядзіце, як шмат у сялян песняў пра тугу маці па сыне, які апынуўся на чужыне ці быў забіты на вайне — ён там і сокал, ён і сонца, і ўся яе ўцеха. А паглядзіце, якая доўгая і ціхая жальба, якая святая памяць пануе ў хаце па нябожчыку!»

Поўныя павагі нататкі пра адметную частку нашага народа — палешукоў — належаць гісторыку XIX стагоддзя Адаму Кіркору: «Палешукі асуджаныя на вечнае змаганне з прыродай, аднак умеюць перамагчы ўсе цяжкасці і перашкоды. Жыхары тых мясцін пабожныя, паважныя, маюць у поглядах на жыццё паэтычны настрой. У норавах і звычаях яны верныя запаветам прадзедаў, што робіць іх мацнейшымі».

Самі ж падарожнікі з Расеі адзначалі, што беларускія сяляне больш ахайныя і працавітыя за іхніх, што яны захавалі шмат «несапсаваных славянскіх рысаў». Вандруючы па Літве-Беларусі, мастак Іван Захараў адзначыў у дзённіку, што беларускія вяскоўцы «кемлівыя і дасціпныя, вызначаюцца спрытам, вясёлым характарам і любяць спраўляць святы, для якіх анічога не шкадуюць». Пабываўшы на адным з такіх святаў, Захараў захоплена пісаў, што кабеты і дзяўчаты ў прыгожых народных строях танцавалі цэлы дзень, а беларускія танцы параўнаў з італьянскай тарантэлай.

Казкі, песні, паданні

Каланіяльная ўлада выгнала багатую і мілагучную беларускую мову з храмаў, забараніла яе ў школах і навучальнях, у кнігадруку. У гарадах большыня жыхароў размаўляла па-польску, па-расейску ці па-габрэйску. Беларускую мову, гэты неацэнны скарб, без якога народ не мае будучыні, зберагала найперш сялянства.

З пакалення ў пакаленне ў сялянскіх хатах перадаваліся даўнія і нараджаліся новыя казкі. Яны напоўненыя народнай мудрасцю, жыццярадасным гумарам і паэзіяй, вераю ў цуды, але перадусім — у сілу і розум чалавека. Волаты-асілкі часта перамагаюць там розных пачвараў. Хто не ведае казкі «Удовін сын», «Каваль-волат», «Ох і залатая табакерка», «Пану навука», «З рога ўсяго многа»?.. Разнастайнасцю сюжэтаў беларускія казкі значна пераўзыходзяць украінскія, расейскія і казкі многіх еўрапейскіх народаў.

Сяляне былі захавальнікамі яшчэ аднаго багацця — беларускіх песняў. Кожная пара года, кожнае свята мела свае песні. З імі сустракалі Каляды, гукалі вясну, шукалі на Купалле цудадзейную папараць-кветку. Народныя песні гучалі на радзінах, заручынах і вяселлях, на талоках, калі людзі збіраліся разам на пільную і цяжкую працу.

У сялянскіх хатах Прыдзвіння і Прыдняпроўя, Паазер'я і Палесся бацькі, бабулі і дзядулі апавядалі дзецям легенды і паданні, правяралі малых на кемнасць загадкамі. Ад хваробаў і неўраджаяў, «ад пустога коласа і рэдкага воласа, ад голаса зычнага і харча нязвычнага» засцерагаліся замовамі. Беларуская мова гучала ў дзіцячых гульнях і дарослых забавах. Яна была з сялянамі ад нараджэння да скону.

На нашых землях да шляхты належала амаль пятнаццаць працэнтаў насельніцтва. Шляхцічы з'язджаліся на павятовыя і ваяводскія соймікі, а таксама на агульнадзяржаўны Сойм і ўдзельнічалі ў кіраванні краінай. Галоўным абавязкам шляхты, якую называлі «палітычным народам», была абарона Айчыны ад ворагаў. Аднак з шляхецкага асяроддзя выходзілі не толькі славутыя рыцары і ваяводы, але і палітычныя ды рэлігійныя дзеячы,вучоныя і асветнікі, пісьменнікі і мастакі. Калі Літва-Беларусь апынулася ў царскай імперыі, найперш шляхта змагалася за вяртанне дзяржаўнасці. Улады ўсяляк імкнуліся скараціць колькасць шляхцічаў. Тым не менш, і ў XIX стагоддзі яны складалі значную частку жыхароў края. Гісторыкі падлічылі, што шляхецкія карані мае прыблізна мільён грамадзянаў сучаснай Беларусі.

Нашчадкі сарматаў

Часам нашу шляхту называюць палякамі. Гэта вялікая памылка, бо шляхта мела мясцовае паходжанне, лічыла радзімай не Польшчу, а Літву-Беларусь, бараніла яе ад захопнікаў, паўставала супроць прыгнёту чужынцаў. Хоць шляхцічы ў тыя часы гаварылі пераважна па-польску, кожны з іх ведаў беларускую мову, паважаў айчынныя звычаі і традыцыі.

Літва-Беларусь не была тут выняткам з агульнаеўрапейскай гісторыі. Адыход вярхоў грамадства ад сваёй мовы адбываўся і ў іншых краінах. Нарвежскія дваране, напрыклад, засвоілі дацкую культуру, чэшскія — нямецкую, а расейскія — размаўлялі па-французску. Але, калі надыходзіла новая гістарычная эпоха, адбывалася вяртанне да ўласных нацыянальных каранёў. Менавіта з шляхты выйшлі стваральнікі новай беларускай літаратуры, дзеячы нацыянальнага Адраджэння і змагары за дзяржаўную незалежнасць Беларусі.

Шляхта па-ранейшаму падзялялася на арыстакратыю, сярэдніх і дробных землеўласнікаў. Але, як і ў часы Жыгімонта Аўгуста або Сцяпана Батуры, кожны беларускі шляхціч лічыў сябе спадкаемцам сарматаў — старажытнага народа, што вызначаўся ваярскім майстэрствам, адданасцю роднай зямлі і высокім пачуццём уласнай годнасці.

Шляхецкі маёнтак

У шляхецкіх сем'ях трымаліся даўніх рыцарскіх правілаў і добра ведалі свае радаводы. Прадаўжальнікам роду — хлопчыкам — бацькі імкнуліся разам з адукацыяй даць уменне абыходзіцца з канём, шабляю і стрэльбай. Дзяўчынак вучылі не толькі добрым манерам, але і коннай яздзе, а часам і абыходжанню з зброяй.

Шляхетныя манеры прадугледжвалі нязменную павагу да жанчын рознага веку. Невыпадкова за святочным «сармацкім» сталом часта гучаў тост-дэвіз: «Славу — Айчыне, сэрца — жанчыне, гонар — нікому!»

Былы «палітычны народ» Вялікага Княства ўпарта не хацеў прымаць мову і культуру каланізатараў. У 1840 годзе віцебскі генерал-губернатар паведамляў міністру ўнутраных спраў у Пецярбург, што ў губерні 26 тысяч асобаў шляхецкага паходжання. Прызнаючы іх адукаванасць, царскі вяльможа заклапочана адзначаў: «На жаль, шчырая прыхільнасць да ўрада і сапраўдныя якасці рускага характара сустракаюцца ў шляхты вельмі рэдка. Пераважная яе частка чужаецца ўсяго нашага».

Словы генерал-губернатара па-свойму пацвердзіў брат паэта Адама Міцкевіча — Францішак. Успамінаючы іхні родавы маёнтак Завосссе на Навагрудчыне, ён пісаў: «Ні вялікага багацця, ні тытулаў не мелі, але з дабрачыннасцяў уласных былі слаўныя, са згоды ў сям'і, з любові да бліжніх, з літасці да бедных, з любові да Бога, з шчырасці, з праўды, з гасціннасці, з сумленнасці і гаспадарлівасці, з выхаваных дзетак, а ўсё ў цэлым — з любові да каханай Літвы, зямлі мілай, Айчыны нашай».

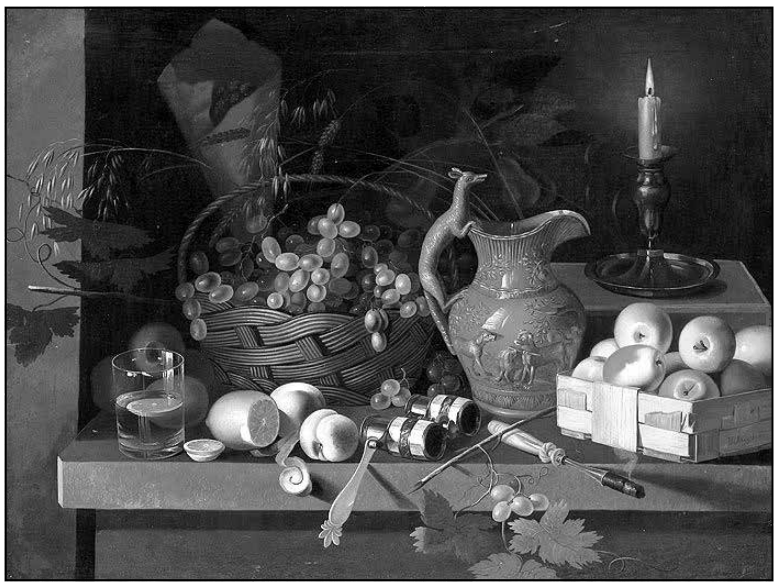
«Палацык стары ў атачэнні лістоўніц»

Значная частка беларускай шляхты жыла заможна і мела маёнткі — уладанні, што складаліся з жылых і гаспадарчых пабудоў ды навакольных земляў. Знаны мастак Напалеон Орда часта і з любасцю маляваў гэтыя старасвецкія сядзібы. Ён называў іх астраўкамі ранейшай ліцьвінскай цывілізацыі, якую намагалася знішчыць чужая ўлада, бо маёнткі заставаліся агменямі вальнадумства.

Гаспадар маёнтка з сям'ёю, а часам і са слугамі жыў у вялікім мураваным, але часцей драўляным адна- ці двухпавярховым доме або палацыку. Вакол гэтага будынка, звычайна аздобленага калонамі, разлягаўся парк з ценістымі прысадамі з ліпаў, клёнаў, каштанаў, таполяў, ясеняў. З-за дрэваў паблісквала люстэрка прыроднай ці штучнай азярыны з белымі лілеямі і жоўтымі гарлачыкамі. Там былі вызначаныя месцы для купання і рыбалкі. Нярэдка азярыну аздабляла зялёная выспа з рамантычнай альтанкаю, куды вёў каменны або драўляны масток. На выспу можна было пераправіцца і на чоўне. Некаторыя сядзібныя паркі лічыліся сапраўднымі творамі мастацтва.

Напярэдадні імянінаў кагосьці з шляхецкай сям'і перад домам ці перад уездам у парк будавалі святочную вітальную браму, упрыгожаную зелянінай і кветкамі. На свята гаспадары запрашалі да сябе суседзяў з усёй ваколіцы. Ім абавязкова паказвалі партрэты продкаў, нярэдка цэлыя карцінныя галерэі. Шляхта наогул вызначалася гасціннасцю і здавён кіравалася прыказкай «Госць у доме — Бог у доме». Для чаканага або раптоўнага госця заўжды трымалі асобны пакой з падрыхтаваным ложкам. Да такога візіту рыхтаваліся і на кухні.

Вось як рамантычна апісвае адзін з гасцей маёнтак Юллянава ў Дрысенскім павеце: «Палацык стары, у атачэнні чорных мяккіх лістоўніц. Побач глыбокае, ажно чорнае ад глыбіні возера. Ганак на магутных калонах і доўгая веранда. У доме старая мэбля і старыя люстэркі ў пазалочаных рамах. На люстэрках матавыя плямы: месцы, запацелыя ад подыху пакаленняў, якія ўжо адышлі. Кабінет гаспадара і два прылеглыя пакоі застаўленыя шафамі, поўнымі кніжак. Гаспадар асвоіў рамяство пераплётніка і сам рабіў да кніг скураныя аправы. Пачасту ён, уладкаваўшыся ў мяккім зручным фатэлі, чытаў суседзям уласныя вытанчаныя вершы пра былыя дні, шчаслівае каханне, разбітыя сэрцы і няспраўджаныя дагэтуль мроі аб вольным краі».

Іван Хруцкі. Плады і свечка. Другая палова 1830-х

Не ўяўлялі жыцця без кніг

Чытаць любіў не адзін гаспадар маёнтка Юллянава, а ўся шляхта. Сваімі бібліятэкамі ганарыліся многія з маянткоўцаў. Чыталі на розных мовах, але перавагу аддавалі польскамоўнай літаратуры. Праўда, многія з тых кніг, альманахаў і часопісаў нельга было назваць польскімі. Яны друкаваліся ў Вільні, Полацку, Гародні. Аўтары былі патрыётамі і прысвячалі свае творы мінуламу Літвы-Беларусі. У тагачасных выданнях адводзілася месца народным песням, легендам і паданням.

У беларускім Прыдзвінні шмат падпісчыкаў меў альманах «Рубон» (так некалі называлася Дзвіна). У першым нумары альманаха былі змешчаныя вершы, што заклікалі ліцьвінаў-беларусаў абудзіцца ад сну і змагацца за лепшую долю. «Рубон» пісаў, што багатая беларуская мова, на якой размаўляе сялянства некалькіх губерняў, чакае свайго адраджэння. Аўтары альманаха заклікалі маладых навукоўцаў вывучаць народную творчасць, называючы яе бясцэнным скарбам і падмуркам наступных стагоддзяў.

Першымі ластаўкамі новай беларускай літаратуры былі папулярныя ў шляхты творы Яна Баршчэўскага, Яна Чачота, Тамаша Зана, Уладзіслава Сыракомлі. Гэтыя літаратары пісалі па-польску і па-беларуску. Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч ствараў пераважна ўжо на нашай мове. Па-беларуску былі напісаныя невядомымі аўтарамі і паэмы «Тарас на Парнасе» і «Энеіда навыварат».

Калі ласка, на бяседу!

Неверагодна важным месцам у кожным маёнтку была кухня. Нашчадкі сарматаў любілі шчодрую застоліцу. Шырокі выбар страваў звычайна падаваўся і на сняданак, і на абед, і на вячэру, ну а ў святы сталы ў заможных гаспадароў ледзь не прагіналіся ад разнастайнага смакоцця.

Ганаровае месца ў шляхецкім харчаванні займалі стравы з мяса свойскай жывёлы і здабытай на паляванні дзічыны. Гаспадары і госці частаваліся рознымі каўбасамі і рулетамі, запечанымі шынкамі, галёнкамі і рэбрамі, вэнджанымі кумпякамі і квашанінай, пячонкай з цыбулькаю або часнаком. Ліцьвіны-беларусы ва ўсе часы шанавалі сала. Былі аматары свіных вушэй, хвастоў і лычыкаў. Сярод улюбёных страваў трэба згадаць не раз каштаваныя, напэўна, і вамі мачанку і верашчаку. А ці чулі вы пра такую незвычайную прысмаку, як ласіныя губы ў воцаце? Імі ласуюцца героі гістарычнай аповесці «Дзікае паляванне караля Стаха» выдатнага беларускага пісьменніка Уладзіміра Караткевіча.

На стол неслі вэнджаных і смажаных «паўгусак» і вяленых качак. Цаніліся мяса індыкоў, юшкі з маладых пеўняў або з адных пеўневых грэбняў. Традыцыйнай стравай з птушкі была печаная ці смажаная гусь — з грыбамі, капустай, яблыкамі, кашай.

Шмат каму смакавалі прыгатаваныя з бульбы дранікі са шкваркамі ды рознымі дадаткамі, бабка, калдуны або клёцкі «з душамі» (гэта значыць, з мясам або з грыбамі). А тым часам «падплывалі» фаршыраваныя шчупакі, смажаныя судакі, вэнджаныя вугры. Госці прыцмоквалі ад асалоды, каштуючы наварыстую юшку з некалькіх гатункаў рыбы. На Полаччыне гатавалі неверагодна смачны малочны суп з ачышчанымі ад костак бакавінамі ляшчоў. Гэтую нечаканую страву, дзякуючы бабуліным рэцэптам, не раз даводзілася пакаштаваць у дзяцінстве і аўтару гэтых радкоў.

Высока цанілі продкі і прыправы: перац, каляндру, часнок, пятрушку, кмен, хрэн, гарчыцу, ягады ядлоўцу. З даўніх часоў на стале гасцявала рысавая каша з шафранам.

А былі ж яшчэ супы і поліўкі, ліцьвінскі халаднік, зацірка, іншыя стравы з мукі і крупаў, з гароднiны і садавіны. Каб больш даведацца пра ўсё гэта,трэба прачытаць цэлую кнігу. Адна з іх — «Наша страва», укладзеная сучасным знаўцам шляхецкай і наогул беларускай кухні Алесем Белым.

За бяседнымі сталамі звінелі кухлі, кілішкі і келіхі з півам, хмельным мёдам, вінамі: мальвазіяй з Грэцыі, рэйнскім з Нямеччыны, такайскім — з Вугоршчыны. Шляхта любіла пачаставацца настойкамі і наліўкамі: зуброўкай, вішнёўкай, крамбамбуляй. З гарэлкі, мёду і спецый-прыправаў выраблялі крупнік. Не давалі заганы і розным узварам, квасам і кісялям. Пры канцы застоліцы прыносілі каву.

Дзяцей клікалі за стол, калі падавалі дэсерты. І вы не адмовіліся б пакаштаваць запечаныя ў мёдзе яблыкі і грушы з цынамонам, пірагі з ягадамі і сырам або мядовыя пернікі. На Купалле звычайна гатавалі саладуху — кісла-салодкі прысмак з жытнёвай мукі з суніцамі, чарніцамі і незаменным мёдам.

Дзякуючы шляхце, што захоўвала старыя кулінарныя рэцэпты і стварала новыя, сёння беларуская нацыянальная кухня — адна з самых багатых і разнастайных у Еўропе.

Персікі ў цяплярнях і арфы з Англіі

Шляхцічы былі пераважна руплівымі гаспадарамі. Яны ўмелі выбраць і дасведчаных сумленных аканомаў, якія кіравалі маёнткамі.

Галоўныя прыбыткі давала земляробства. У Заходняй Еўропе павялічыўся попыт на збожжа, і ў адказ нашы землеўладальнікі-абшарнікі ў некалькі разоў павялічылі плошчу ворнай зямлі. На ёй сеялі жыта, авёс, ячмень. У некаторых мясцінах перавагу аддавалі бульбе, цукровым буракам, ільну. У жывёлагадоўлі прыбытковай была гадоўля танкарунных авечак. Некаторыя маянткоўцы нядрэнна зараблялі продажам рыбы і ракаў.

Багатыя маёнткі, апрача гародаў, садоў і вялікіх пасек, мелі аранжарэі-цяплярні, дзе выспявалі абрыкосы, персікі, вінаград, лімоны і апельсіны. Калі будзеце разглядваць нацюрморты з садавіной мастака Івана Хруцкага, ведайце, што ўсе намаляваныя на іх плады паспелі не ў далёкіх цёплых краінах. Яны наліліся сокам у цяплярнях самога мастака і яго суседзяў — прыдзвінскіх маянткоўцаў.

Буйныя абшарнікі будавалі прамысловыя прадпрыемствы — цукраварныя, вінакурныя, суконныя, смалакурныя. Уладальнікі маёнткаў і аканомы сачылі за еўрапейскай эканамічнай літаратурай. Яны пераймалі перадавыя правілы гаспадарання, выпісвалі з Англіі сельскагаспадарчыя машыны: сеялкі, малатарні, арфы (фабрычныя веялкі), заводзілі лепшыя пароды жывёлы. Для вырабу смачных сыроў патрэбныя дадаткі часам замаўлялі ажно з Швейцарыі.

У 1830 годзе Аляксандр Скірмунт у маёнтку Моладава на Піншчыне заснаваў першую ў Беларусі цукраварню, дзе сыравінаю служылі буракі. Гэты дапытлівы гаспадар, выпускнік фізічна-матэматычнага факультэта Віленскага ўніверсітэта, атрымаў дзяржаўнае пасведчанне на сваю бліскучую вынаходку — паравы апарат для выпарэння цукровага сіропу.

Гаспадарчай дзейнасці ў краі спрыялі створанае ў Віцебску Беларускае вольнае эканамічнае таварыства і Земляробчы інстытут ў Горы-Горках на Магілёўшчыне. Гэта была першая такая навучальная ўстанова ў імперыі. Яе адкрыццём улады прызналі, што на былых землях Вялікага Княства Літоўскага дасягненні ў сельскай гаспадарцы былі значна вышэйшыя, чым у Расеі.

Новае жыццё даўніх сядзібаў

Цяпер многія былыя маёнткі набываюць новае жыццё.

Некаторыя шляхецкія сядзібы, дзе нарадзіліся і выхоўваліся вядомыя гістарычныя асобы, аднаўленыя і ператвораныя ў музеі.

У вёсцы Завоссе Баранавіцкага раёна, дзе нарадзіўся Адам Міцкевіч, цяпер узноўлены цэлы шляхецкі двор продкаў паэта: крыты чаротам аднапавярховы дом з прыгожым ганкам, свіронак, абора і гумно, студня з жоравам і лазня пры стаўку. Вакол двара моцная агароджа, што прымушае ўспомніць даўняе выслоўе: «Шляхціч у загродзе роўны ваяводзе». У двухпавярховым свіронку ўнізе — ва́гі, жорны, бочкі пад гуркі ды капусту, кубельцы для сала і засекі для збожжа. На другім паверсе — летні пакой Адама. Там, як і ў даўнія часы, побач з ложкам ляжыць мядзведжая шкура і стаіць дарожны куфэрак. Экспазіцыя сядзібы-музея прыводзіць на ўспамін неўміручую паэму Міцкевіча «Пан Тадэвуш», якую называюць энцыклапедыяй шляхецкага жыцця.

Кожнаму беларусу абавязкова трэба наведаць і музей-сядзібу класіка нашай літаратуры Францішка Багушэвіча ў вёсцы Кушляны Смаргонскага раёна...

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 1 (161) | 31 студзеня 2020 | № 4 (663) Новы час

Залатыя збаночкі груш

Васіль ГАЛАБАРОДЗЬКА

Фота www.24tv

Залатыя збаночкі груш

Груш натрэслі з маці ў садку,
і я набраў поўную пазуху
маленькіх залатых збаночкаў,
поўных мёду,
і панёс подбегам у поле,
дзе бацька пшаніцу касіў.

Падышоў —
камбайн стаіць
чырвоным бяскрылым птахам.
Падышоў,
клічу бацьку — няма.
Я зазірнуў у пшанічнае калоссе —
няма.
Я зазірнуў на дно дарогі —
няма і следу.
Я зазірнуў пад апратку дрэва —
няма.
Я спытаўся ў шчупака,
які хацеў праглынуць сонца, —
не бачыў.
Я спытаўся ў рэчкі — не бачыла.
Камбайн стаіць
чырвоным бяскрылым птахам,
і няма нідзе бацькі.

А бацька ў зямлі яшчэ з вайны:
яго цела стала зямлёю.
Яго грудзі аруць увесну плугамі.
Яго нагамі ходзяць трактары.
Яго рукамі расце каліна ў лузе.
Яго валоссем даўжэюць
сцябліны пшаніцы.
Яго вачыма звіняць крынічкі
пад дрэвамі…

«Бацька, а я табе груш прынёс!
Мы з маці натрэслі ў нашым садку.
На, бацька, бяры…

А маці цябе, бацька, усё выглядае
ў акно, што ад вуліцы,
кажа: куды пайшоў, адтуль і прыйдзе, —
усё выглядае…
А я ж цябе, бацька, і не бачыў нават,
толькі на павялічанай фотакартцы
ў ручніку,
але хіба гэта ты?..
Вось калі б ты быў дома і касіў,
а я дапамагаў бы табе —
я быў бы тваім памочнікам:
мы ўдвух слухалі б пошум нівы,
шурхат пшанічнага зерня ў бункеры
ды нецярпліва чакалі б зернявозку
з элеватара,
а яшчэ я збегаў бы да крыніцы па ваду
і прынёс бы табе халодненькай.
А ў поўдзень мы палуднавалі б
у зацішку крылаў камбайнавых.
І зноўку касілі б, касілі…

А вечарам нас бы сустракала
каля варот маці…

Бацька, чаму ты не дома?
Бацька, чаму ты ў зямлі?..

Я не арацьму зямлі — бо табе ж
балецьме!
Я не сяду на трактара —
бо табе ж цяжка будзе!
Я не касіцьму пшаніцы —
бо гэта ж тваё валоссе!
А дзяўчаты баяцца хадзіць
па каліну ў луг,
кажуць, што гэта твае рукі.
А крынічкі зарастаюць, бо кажуць,
ты імі глядзіш!

Бацька, чаму ж ты ў зямлі?..»

Падаюць долу
залатыя збаночкі груш
і разбіваюцца
з ціхім звонам.

Засушаныя казакі

Цар Пётр любіў розныя калекцыі:
ездзіў па немцах і скупляў
розныя карціны і старыя кніжкі.
Захацелася яму сабраць такую калекцыю,
якой яшчэ ніхто не бачыў ва ўсім свеце.
І папрасіў ён у гетмана Палуботка
некалькі казакоў
для таго, каб засушыць іх для калекцыі.
Гетман: не, і зноўку: не.
Цар Пётр і кліча Палуботка да сябе.
Палуботак аж чатыры сотні казакоў
бярэ з сабою
ды наказвае ім:
Глядзіце ж, — кажа, — панове малойцы, —
не пужайцеся!
Не з'есць! Ды і шапак нават перад
ім не здымайце!
Зайшлі яны ў палац, чакаюць,
калі цар выйдзе.
Калі выйшаў, Палуботак яго пераймае:
не дам, — кажа, — казакоў на згубу,
і ўсё.
Выхапіў тады Пётр шаблю з похваў
і прытнуў
Палуботка да сцяны, каб засушыўся.
Зірнуў Палуботак на казакоў сваіх,
а яны ўсе самі
папрыцікалі сябе да сцяны і сушацца.
Вось так і прыдбаў сабе Пётр
незвычайную калекцыю —
чатыры сотні ды яшчэ аднаго казака
засушанага:
у шараварах і шапках. Як ёсць.

Кружэлка з памылковай хуткасцю

Кружэлкі з запісамі
ўкраінскіх народных песень
фірма грамзапісу «Мелодия»
памылкова вырабіла
з хуткасцю 78 абаротаў за хвіліну,
хоць на кружэлцы і было пазначана,
што прайграваць
трэба з хуткасцю 33 абароты за хвіліну.
Так і прайгравалі яе.
І падпявалі часам.
У суботнія вечары і ў нядзелю
круцілі каля клуба.
Нават вяселле пад такую музыку
адгулялі.
Калі ж сказана было,
што не з адпаведнай хуткасцю
тую кружэлку прайгравалі,
то ніхто не паверыў.

Пракруцілі раз з адпаведнай хуткасцю,
і нікому не спадабалася — ужо звыклі.
Так і круцілі, як раней.
Толькі бракаваныя кружэлкі і куплялі.
Небракаваныя па крамах
непрададзеныя ляжалі.
Фірма толькі бракаваныя і вырабляла,
бо толькі на іх і быў попыт.

Пішу гэты верш,
а на мяне з прайгравальніка
паглядвае мёртвае вока кружэлкі,
якое толькі тады і ажывае,
калі прайграеш з абаротамі,
якія не адпавядаюць
патрэбнай хуткасці.

* * *

Тады пусціце яго
не па колах дантавага пекла,
а па штрэках
шахтавых падзямелляў Варкуты —
можа, і з яго будзе Дантэ.

Падзякуем усе разам —
тры, чатыры:
«Дзякуй Мікалаю І
за тое, што пасадзіў Шаўчэнку ў вязніцу,
бо там ён стварыў
«Садок вішнёвы каля хаты…»

Самазабойцы

Мы — закарэлыя жыхары Хахляндыі,
мы — хахлы з абвіслымі вусамі,
мы — лайдакі і баязліўцы,
мы — кулакі і падкулачнікі,
мы — бандыты, здраднікі, паліцаі,
мы — мазепаўцы,
мы — пятлюраўцы,
мы — бандэраўцы —

нам няма чым абараняцца ад нападаў,
ад розных абраз,
кінутых нам кім не ўздумаецца:

наша артылерыя —
чумацкія выпражаныя вазы,
што цэляцца задзёртымі ўгару
аглоблямі
ў ворага, які наступае на нас
ніадкуль і адусюль,

наша авіяцыя — ветракі,
сканцэнтраваныя на адзіным
баявым аэрадроме —
у музеі народнай архітэктуры
проста неба.

Нам няма месца на сваёй зямлі,
нам няма куды падзецца
ў цэлым свеце:
мы эмігруем толькі
ў старажытную Грэцыю,
разгарнуўшы Гамераву «Іліяду» —
абы выжыць — мы сабе ўбіваем:
сціраем сваё імя — імя ўкраінца —
з твару зямлі,
як уласны плявок,
мы адмаўляемся ад сваёй мовы,
нібы ад нейкага няздзейсненага
злачынства,
у якім нас абвінавачваюць,
мы адмаўляемся ад роднага жытла,
сцены якога нас ужо не абараняюць —
мы — самазабойцы.

Геаграфія

З данецкіх стэпаў
я прыходжу да Дняпра,
каб вярнуцца дадому
з кропляй вады ў далонях
і да смерці
насіць яе з сабою ў ладанцы.

Але рэчкі данецкага краю
з пэўнага часу ўпадаюць у Дняпро
вышэй Кіева:
і Данец, і Лугань, і Міус,
і Белая Лугань, і Лазавая, і Альховая —
якраз насупраць Вышгарада.

Цякуць у Дняпро
і забруджваюць яго
сцёкавай вадой
прадпрыемстваў-валацуг,
памыямі ад вымытых
акрываўленых па локці рук
нераскаяных ветэранаў-катаў,
пляўкамі пярэваратняў-маларосаў.

Забруджваюць чыстую ваду,
каб ніхто не расказаў:
як за гарою
сонейка сядае,
як у Дняпра вясёлачка
ваду пазычае.

Закон прыналежнасці

Падчас першага сеанса самотнасці
даследую закон прыналежнасці.

Спачатку прыпушчаюся да аналогіі:
радуюся, пабачыўшы,
што яблык належыць галіне,
галіна — камлю, камель — карэнню.
А яшчэ ж на дрэве расце лісце,
яно таксама належыць яблыку,
як і яблык належыць лісцю.
Карэнне належыць зямлі,
зямля — садку, садок — мне,
вось жа і я належу
яблыку,
галіне,
камлю,
карэнням,
лісцю,
зямлі,
садку,
і ўсё гэта належыць мне.

На дрэва сядае птушка,
яна таксама належыць дрэву і садку,
вось жа і мне належыць,
і я ёй належу.

Часам аналогіі не прыходзяць у галаву,
тады пачынаю збіраць рэчы,
каб імі валодаць,
каб яны мне належалі:
крэсла, стол, аркуш паперы, аловак.

Закаханы,
даследую закон прыналежнасці.

Шукаю сваёй прыналежнасці да свету
у кветкавых крамах
на Бессарабцы ў Кіеве,
на Крытым кірмашы ў Данецку,
на аўтавакзале ў Харкаве.

* * *

калі зрэдку прыязджаю
— з інтэрваламі ў шмат гадоў —
у Кіеў
з нешматлікімі жывымі сябрамі
іду на магілы памерлых
на Байкавых могілках

потым ідзем
— жменька пяску тых хто застаўся —
у скансен
ходзім паміж ветракоў
дзе даўно ўжо не мелюць
паміж старых хат
дзе ніхто не жыве
ля калодзежаў
з якіх не бяруць ваду

З украінскай мовы пераклаў Міхась Скобла

Імёны

Уладзімір СІЎЧЫКАЎ

Сорак тры

*Не пайшла на заняткі Хрысціна:
прыхварэла — няйначай ангіна.
Тата звоніць і хоча дазнацца,
можа, стала ўжо лепш пачувацца.
— Ці баліць што? Як тэмпература?
— Сорак тры! Не спрые мікстура!
— Праўда?! Так паджартоўваць не гожа!
— Памыліцца матуля не можа!
— Што ж сказала матуля, пястушка?
— Трыццаць шэсць і сем!
Зноў спі, дачушка!*

Старанная кухарка

*Вучыла матуля Хрысціну:
— Як будзеш варыць нам пяльмені,
дык кідай у кіпень няспешна,
найлепш па адным, а не гуртам,
каб не зазліпаліся раптам.
А я праз гадзіну вярнуся...
Прыходзіць матуля дадому:
— Ну, як наш абед? Ці гатовы?
— Рабіла ўсё так, як вучыла
мяне, дарагая мамуля.
Стаю над каструляй, шчырую,
пяльмень я даварваю... пяты!*

Бліжэй да прыроды

*— Вадзім,
надвор'е слаўнае ад рання,
а ты ля манітора ад відна!
Схадзі ды пагуляй –
прыйшла вясна...
— Я, мама, вырашыў пытанне файна:
свой комп бліжэй пасунуў да акна!*

Даўжыня ў цюбіку

*— А колькі пасты ў цюбіку зубной,
татуля?
— Не, нават не ўяўляю, мілая рыбуля...
— Мы зараз з Вераю прамерылі!
Прыкольна:
хапае... з ваннага пакоя да балкона!*

Імёны

*— Я была народжаная на Палессі,
і мяне назвалі наскім іменем Алеся,
а сястра мая малодшая названа
у сталіцы рэдкім іменем Сюзана!
Прызнавайцеся, бацькі, і не
круціце –
трэцяя сястра ў нас будзе
Ніферціці?!*

Кампаньёнкі

*Спытала мама
ў першакласніцы Хрысціны,
калі вярнуўся клас
з вячэрняй шпацыроўкі:
— Сяброўка Вера
дзетак крыўдзіць несупынна?
— Мы толькі хлопцаў крыўдзім...
разам —
мы ж сяброўкі!*

Пакупніца

*Каля вітрыны новай крамы
пытаецца дачушка ў мамы:
— А ці пажыўная смятана?
— Канечне, любая Святлана!
— А шмат карысці з зеляніны?
— Так. Спажываць яе мы вінны,
бо ўсе ядомыя расліны
утрымліваюць вітаміны.
— А ці карысная цыбуля,
што пасадзілі мы з бабуляй?
— Вядома, мілая рыбуля!
— А кавуны?
— Ну так, красуля!*

*— Тады мне снэкаў тры-чатыры
купі: «З цыбуляй», «З кропам», «З сырам»,
а лепей — чыпсаў восем пачкаў:
«Смятана», «Смажаная качка»!..
І жуек «Бубль-гум» паўскрыні –
са смакам кавуна і дыні!*

Малюнак Алены Карповіч

Цёзкі

*Днём вераснёвым першы раз
сын Леў схадзіў у першы клас.
— Ці ёсць яшчэ... у класе Львы? —
Спытаў я тонам дзелавым.
— Львоў, тата, больш няма!
Але
ёсць хлопчык з імем крышку, ледзь
падобным...
— Леанід?
Юльян?
Лявонцій?
Леанард?
Багдан?
Лявон?
Мо Леапольд?
Ляван?
— Не!
Гэты, як яго?!
Тыгран!!!*

Якое надвор'е?

*Вось выпаў першы снег –
і радая Хрысціна:
— Ура!
Зіма прыйшла!
Хачу на двор хутчэй!
— Патрэбна мне ў кнігарню,
хоць не дужа пільна.
Збірайся,
апранайся, як табе ямчэй...*

*Вярнуліся,
і кажа тата:
— Мокра, слізка!
Надвор'е — дрэнь!
Дачушка ўпала тры разы...
Заходзіць Хрысця:
— Клас надвор'е!
Шлях не блізкі.
Я грымнулася тройчы,
як гады ў рады!*

Новае слова

Святлана ВАРОНІК

Мой Пецька — гэта мой самы лепшы сябра. Мы з ім стрыечныя браты. Нашы мамы — гэта сёстры. І таму ў нас дзве бабулі: баба Каця і баба Вера. У бабы Веры яшчэ ёсць дзед Міхась. Мы з Пецькам сябруем усё жыццё, хоць раней я думаў: а з кім жа я б сябраваў, калі б Пецькі не было. Бо я на цэлы месяц за яго старэйшы. Я майскі, кажа мама, а Пецька — летні. Ён не любіць, калі я хвалюся сваёй старшасцю. Тады крычыць весела: «А я вышэйшы за цябе! Я — вышэйшы!» І часта тады дадае: «А я помню, як нас хрысцілі. Ты, Васька, спаў, а я — не». Ох, як я шкадую, што спаў тады. Мама з татам толькі смяюцца, калі я ім выгаворваю, што маглі б і пабудзіць.

Нашы хаты стаяць не вельмі далёка, і мы ад раніцы ходзім-бегаем ад адной бабулі да другой. Я люблю жыць, абедаць і гуляцца ў бабы Каці. Баба Каця ніколі не сварыцца на мяне. Залезем на ложак, гуляем, там столькі падушак, мякка. Немагчыма не скакаць. Баба Каця ўвойдзе ў пакой: «Аёечкі! А мой ты Васечка, а чаго ж ты ў сандаліках на ложак залез?» Баба Вера гаворыць іначай: «Вася! Хто ж гэта па ложку гойсае? Пагрэдасаваў усё на свеце!» На Пецьку, калі той хлебча ваду з вядра, што стаіць на вуліцы на лаўцы, кажа: «А мой ты Пецечка, а на вазьмі вось кубачак папіць. Давай я табе малачка дам». Баба Каця ж на Пецьку гаворыць: «А мой Божачка! Усё хлебча-ненахлебчацца... З вядра. Як бязрукі які. Пеця-Пеця...»

Нядаўна так у Пецькі загуляліся... У ложку. Збудавалі цэлую крэпасць з падушак. З вежаю, з акенцамі. На самым версе вежы — малюсенькая падушачка. Я камандзір, бо старэйшы. Пецька не пярэчыць, бо ён танкіст, а танк у нас адзін. Увайшла баба Каця, пляснула ў далоні, а я ж — раззуты: «Ах мае ж вы ўнучачкі, а чаго ж ясічак на падлогу скінулі?» Прыціхлі мы з Пецькам, не чулі ж, каб дзе што ўпала, паспаўзалі з ложка.

— Падымі, Пеця, ясік. Пакладзі на месца, — сказала баба Каця, паказваючы на маленькую падушачку — нашу верхавіну вежы.

— Ясік! Ясічак! — крычалі-смяяліся мы, перакідваючыся падушачкай з ложка на ложак, як баба пайшла на вуліцу.

— Ясічак! — рагоча Пецька. — Добра ў валейбол іграць.

— Ясік! — выдыхаю я, адбіваючы падачу. — Новае слова ў валейболе!

Дзіўная рэч: падушка, а назвалі ясік, ясічак. «Бо малы яшчэ наш ясічак, не вырас, — гаворыць Пецька. — Не Васіль, а Ва-асічка», — паддражніваецца да мяне. «Не Пятро, а — Пе-е-цічак, — адбарабаньваю яму. — Пецечка-ясічак». — «Васік-ясік», — не адступаецца Пецька.

— А пайшлі да Таіскі папытаем, ці ёсць у яе ясік, — як нешта ўспомніўшы, выкрыкнуў Пецька.

Узялі ясічак і — гайда на вуліцу.

Таіска сядзела на вуліцы ў сваёй забаўлянцы з нейкай сваёй смехатою — лялькамі-міскамі. Мы б, можа, і знайшлі што рабіць у той забаўлянцы, але Таіска рашуча павяла нас у хату, заявіўшы, што яе ясічак лепшы. Я — раззуўся. Але якраз у хаце была Таіскіна бабуля.

— Ці вы спаць прыйшлі да нас? — пытаецца.

— Яны падушкай прыйшлі мерацца, — закруцілася ля ложка Таіска.

— Гэта ясік, — асмялеў Пецька, папраўляючы ясік пад пахаю. — А не проста падушка.

— Ваш толькі зверху іншы, а ўнутры такі ж, — дадаў я.

— А пайшлі да Ленкі! На яе ясік паглядзім, — загарэлася Таіска. — У яе, можа, і няма такога. Нашы пакажам.

— Пасля па твой сходзім, — радасна дадаў Пецька, глянуўшы ў мой бок. — І да Лёнькі сходзім. Бяры свой і — паляцелі.

Ляцець Таісцы з ясічкам бабуля не дазволіла.

Ленка нешта ела на верандзе, адчыніла акно:

— Я не пайду на вуліцу. Мама хутка прыйдзе — і мы паедзем у госці.

— А што ў нас ёсць... — зацягнуў Пецька, хаваючы за спіну ясік.

— Што? — высунулася Ленка ў акно.

— Што-што... — затанцавала Таіска пад акном. — Нештачка. У вас, можа, такога і няма. Мы таксама паедзем хутка ў госці.

— Ясічак! — не стрываў я.

— А ў нас таксама ёсцека, — прагаварыла пакрыўджаная Ленка, прыкрываючы акно. — Яшчэ лепшае.

— А пакажы! Пакажы! Высунь у акно, — закрычалі мы.

— Не пакажу, — Ленка паказала нам язык.

— Значыць, у цябе няма ясіка, — сказала Таіска.

— А вось і ёсць. Проста мама на работу сёння ўзяла.

— На работу? У кантору? — здзівіўся Пецька.

— Навошта? — дадаў я.

— Навошта — таму шта, — адрэзала Ленка і зачыніла акно.

У Лёнькі ясіка не аказалася, але ён вывалак нам на парог вялізную падушку:

— Вось мой ясік. Цэлы Ясь.

Было весела. У Лёнькі машынак на падворку — не тое, што ў Таіскі. Пачалі вазіць пясок з кар'ера і высыпаць дарогу. Таіска была экскаватаршчыцай, загружала нашы самазвалы. А пасля пачаўся дождж. Ды такі спрытны! Пахаваліся ў хаце, шкадуючы, што ў кар'еры будзе многа вады і, можа, дарогу размыла. Прыйшла Лёнькава бабуля.

— Лёнік, а ці табе двара мала для гульбаў, што ўжо падушкі на падлозе ляжаць?

Дождж пераціхаў, і мы пацерабілі дахаты. Не адсапліся яшчэ, а баба Каця пытае:

— А дзе, хлопцы, ясік падзелі? Абы не згубілі. Пеця?

У мяне пачалі гарэць вушы, шчокі, вочы, можа, і нос. Мы анямелі.

— Дзе-дзе... — азваўся Пецька. — Можа, мама, на работу ўзяла.

Не абсохнуўшы, мы скоранька падыбалі назад да Лёнькі. Ясічак наш быў на месцы, ля кар'ера. Праўда, не такі мякенькі, а так — ляпак-ляпяком. Макрусенькі.

— Нясі свой ясічак, во, як вымак, — заперажываў Пецька.

— Мне ўжо дахаты пара, — кажу.

— Ты прынёс, ты і аднясі, — не адступае Пецька.

— Гэта ты хацеў пахваліцца.

— Гэта не я. Гэта ты. Яшчэ ўсё казаў: новае сло-ова...

Так і дайшлі да веснічак, перакідваючы адзін аднаму наш ясічак.

— Харошы валейбол, — сказаў Пецька.

— Угу! — пацвердзіў я.

Баба Каця застукала ў акно. Хуценька забеглі ў двор і паклалі нашага ясіка на лаўку.

— Мыйцеся, хлопцы, і хадзіце вячэраць.

За сталом, сёрбаючы гарачае з міскі, Пецька ціхенька зацягнуў:

— Но-о-вае сло-о-ва... Ясічак...

Я пырскнуў заціркаю.

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 1 (161) | 31 студзеня 2020 | № 4 (663) Новы Час

Гаючая проза

Васіль ЖУКОВІЧ

З прозаю Міколы Ільючыка я знаёмы падаўна. Калі чытаў яго апавяданні ў перыядычных выданнях (у «Дзеяслове» і ў «Новым часе»), то суправаджаў многія радкі, абзацы, а пачасту — і цэлыя старонкі клічнікамі.

Гэткім чынам пазначаў асабліва ўдалыя мясціны, уражаны то каларытнаю моваю персанажаў, то іх учынкамі, а галоўнае — праўдзівым паказам складанага народнага жыцця. Мае ўражанні, натуральна, пабагацелі, калі перад вачыма з'явіліся творы пісьменніка, сабраныя разам у ладную кнігу.

У кнізе Міколы Ільючыка «Усмешка анёла» ёсць аднайменнае апавяданне. Нечаканая, загадкавая назва гэтага твора не дае асаблівага намёку на яго змест. Толькі напрыканцы чытач уведае, пра ўсмешку якога анёла ідзе гаворка. На невялікай плошчы аўтару ўдаецца разгарнуць узрушальную жыццёвую гісторыю, глыбокую драму, разам з тым паказаць рэдкаснае душэўнае хараство, непераможную красу і гаючую сілу найдалікатных чалавечых пачуццяў. З кранальнае фабулы магла вырасці аповесць, мог быць і раман. Пісьменнік пайшоў іншым шляхам: стварыў лаканічную і дынамічную рэч. З яго поля зроку не сыходзіць галоўны герой Вадзім, пра чыю трагедыю, жахлівы стан калекі, фізічныя і маральныя пакуты гаворыцца з першай старонкі апавядання. А ў падтэксце праліваецца святло на яго моцную волю, трывалы і мужны характар.

Сваё пяцьдзясят Вадзім сустракае ў інвалідным вазку. Ён спяшаецца ў паліклініку на камісію — пацвердзіць інваліднасць. Прынятая даўняя бесчалавечная завядзёнка, вядома, бязглуздая: што яшчэ трэба пацвярджаць, калі страчаныя ногі вырасці наноў не могуць! Вадзім іх страціў трыццаць гадоў таму ў цяжкім баі, які ягонае жыццё распалавініў. Да яго ён быў вясёлым юнаком, што цешыўся кожным пражытым днём... Ногі адцяпаў яму спрытны хірург у палявым шпіталі недзе каля Кандагара. Ад таго болю можна было звар'яцець. «А яшчэ быў маральны боль, — піша аўтар, — ад таго, што нікому непатрэбны калека сам змагаецца за кожны рух, за кожнае імгненне жыцця».

Пісьменнік, ашчадна ставячыся да мастацкага слова, па-майстэрску вяртае свайго героя ў мінулае, распавядае пра спатканне юнака і дзяўчыны ў навагоднюю ноч ля галоўнай гарадской ёлкі, дзе ўзаемна зачараваліся іх позіркі і запаліўся святы агмень іхнага кахання. У віхуры пачуццяў страціў Вадзім «тую мяжу, што падзяляе рэальнасць і мрою, яву і мары»...

А далей ім была наканаваная цяжкая разлука. Алена сталася студэнткаю медычнага, а Вадзіма жалезная рука высокае ўлады штурхнула ў пекла Афгана. Вярнуўшыся на радзіму, ён бацькам паставіў умову: калі Алена будзе тэлефанаваць ці пісаць, ні ў якім выпадку не казаць ёй, што з ім здарылася. «Надта вялікім было каханне, каб аддаць яго на такое выпрабаванне», — кажа аўтар. Відаць, яшчэ большаю, чым каханне, была ягоная любоў. Герою апавядання пашчасціла спаткаць каханую і ўжо дарослага сына. Апавяданне хвалюе да слёз, гэтак жа, як усякая высокамастацкая літаратура.

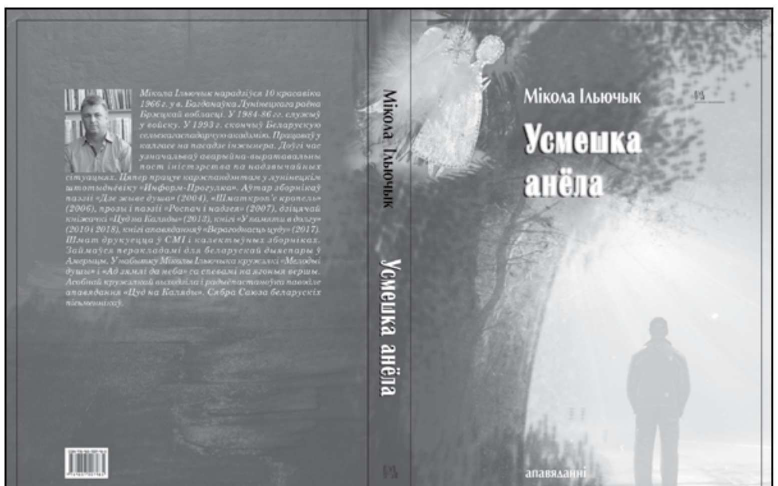
Сярод герояў кнігі Міколы Ільючыка даволі часта чужыя людзі мабілізуюцца на дапамогу, дзеляцца шчодрасцю душы, ахвяруючь немалыя сродкі дзеля перамогі над чыёйсьці бядою. Так, напрыклад, чуйным да болю колішняга сябра Сяргея, на чыіх руках цяжкахворая дачка Марыйка, аказаўся Іван Пятровіч. Ён завітаў у гаротную сямейку з фінансавай дапамогай. «Вось, гэтага хопіць на ўсё, лекуй дачку, Сярожа, — і на стол гучна плюхнулася тоўстая капэрта. («Усё добра, дачушка»).

Запамінаецца апавяданне, размешчанае ў самым пачатку кнігі, — «Пабачыць Парыж і». Пётр Сямёнавіч усё жыццё ў роднай вёсцы выкладаў французскую мову, шмат распавядаў вучням пра Францыю і яе сталіцу, сам марыў туды завітаць. Але жыццё склалася няўдала. Не стала жонкі. «Пакуль выхоўваў чужых дзяцей, упусціў сваіх. Амаль страціў, бо сын з дачкою даўно пакінулі бацькоўскі ганак». Вёску дабівае чарнобыльская бяда. Вось пасля чарговай «хіміі» вярнуўся чалавек у сваю выстылую і сумную хату, якая, толькі пасля таго, як у печы затрашчалі смалістыя дровы, азвалася песняй цвыркуна за комінам... Але адзіноту вяскоўвага інтэлігента парушае ягоная вучаніца Валянціна, некалі кволая дзяўчынка са шматдзетнае сям'і, а цяпер паспяховая журналістка з паважнай сталічнае газеты. Яна з'явілася не дзеля гутаркі і газетнага артыкула (крыху раней была папрасіла ў яго пашпарт) — амаль з парога абвясціла:

— Шаноўны Пётр Сямёнавіч! Адмаўляцца не раю, мы з Вамі едзем у Парыж. Вось шэнген, вось квіткі на самалёт, гатэль, няхай сабе і не самы дарагі і шыкоўны, але з асобным пакоем кожнаму, са сняданкам у рэстарацыі. Усё астатняе будзем бачыць на месцы...

Настаўнік, нібы вучань, «спрабаваў з вэрхалу думак абрацьь нейкія словы». Але ад такой шчырай шчодрасці грэх было адмаўляцца. Парыжская вандроўка атрымалася выдатнай. Яна прыўзняла настрой, дадала аптымізму Пятру Сямёнавічу, ён назваў сябе П'ерам поруч з Наташай-Наталі. Іх цёплаю ўсмешкаю і пацалункам завяршаецца рамантычная гісторыя.

Бескарыслівая дапамога людзям з'яўляецца нормаю ў жыцці многіх герояў прозы Міколы Ільючыка. ...Кіроўца-таксовец Лёня ў самым канцы змены атрымаў паведамленне ад дыспетчара: ёсць яшчэ адзін рэйс. Належала адвезці пасажыра з горада ў раён. Малады чалавек нерваваўся, бо яшчэ павінен быў не спазніцца на юбілейны вечар сябра. Як высветлілася, таксоўку замовіла пажылая кабета. Лёню давялося пачакаць яе, апошнюю пасажырку ў той вечар, бо яна збіралася павольна. Таксовец убачыў, якая яна маленькая, худзенькая, кволая, і праніксяа павагай ды сімпатыяй да яе настолькі, што выконваў усе ейныя пажаданні. Яна папрасіла Лёню, каб правёз яе цэнтрам горада, ля дарагіх ёй мясцінаў, мабыць, каб моўчкі з імі развітацца, бо кіравала ў прытулак для стомленых жыццём і ў хоспіс адначасна. Не спазніцца на юбілей сябра таксовец ужо не мог, але святы абавязак споўніў: завёз нямоглую бабулю ў хоспіс, прытым грошы з яе не ўзяў. («Апошні пасажыр»).

«Усмешка анёла», таленавітая, шматгалосая кніга Міколы Ільючыка, дагодзіць самым розным чытацкім густам, у тым ліку і самым вытанчаным, далікатным.

Фота www.lir-book.tif

Пісьменнік стварае сваю «Усмешку анёла» ў няпросты час пераменаў у краіне, калі душу гняла горкая рэчаіснасць. Дакладна выпісваецца ў кнізе эвалюцыя чалавечых пачуццяў. ...Савецкі габрэй Сёма, па чыіх родзічах і суайчынніках, землякаў жорстка прайшлося гітлераўскае нашэсце, усімі фібрамі душы ненавідзеў усё нямецкае: мову, краіны, дзе на ёй размаўляюць, нават рэчы нямецкай вытворчасці і, вядома, саміх немцаў. Але нянавісць гэтага таўсматага дзівака змянілася на сімпатыю, калі ён з цяжарнаю жонкаю Ларысай апынуўся ў курортных Карлавых Варах, дзе якраз немцы, сямейная пара, выратавалі непрытомную ягоную любімую, вынікам чаго на свет з'явілася сямімесячная дзяўчынка («Сцеражыся заракацца»).

У аповедзе «Заклятыя сябры» вельмі ўдала паказаны жыхары выміраючай вёскі, іх жыццё-быццё, клопаты і каларытная гамонка ля крамы ў чаканні машыны з харчамі, а галоўнае — кульмінацыя пачуццяў двух адзінокіх суседзяў, якія варагавалі, кранальны эпізод іхнага развітання (адзін з іх памірае), іх узаемнай споведзі.

Няцяжка прыйсці да высновы: «Усмешка анёла» нясе вялікі станоўчы зарад чалавекалюбства, ажыццяўляе боскі запавет: палюбі бліжняга, як сябе самога. Але не толькі любоў да людзей выхоўвае і ахоўвае Мікола Ільючык. З якім жа замілаваннем, з якою цеплынёю піша ён пра коней і жарабят, а заадно і пра сваё маленства, калі пачыналася знаёмства з гэтымі добрымі і мудрымі жывёламі. Чытаеш такія творы, і думаеш пра боскае — паэзію прозы. Якраз паэзіяй успамінаў, думак, пачуццяў і неабсяжнаю прастораю для чытацкіх роздумаў і фантазій багатае невялічкае апавяданне «Коні і самалёты».

Таленавіты празаік умее распавесці і шчымлівую гісторыю з сабачага жыцця, што засведчыла апавяданне «Сабачае шчасце». Яно лірычнае. Аўтар так дарэчы піша: «Узгадваю выбітнага француза і ягонага «Маленькага прынца» са славутым: «Мы ў адказе за тых, каго прылашчылі». Бо пераважная гаворка тут ідзе пра заклапочанасць сямейнае пары — пана Януша і пані Асі — лёсам любімага сабакі Анёла, які захварэў на лейкемію. У спецыяльнай клініцы, якая з'яўляецца адначасна і аптэкаю, яму ставяць кропельніцы. Гэта агромністы сабака снежна-белага колеру.

— У яго і жона ёсць, — гаворыць Януш госцю. — Мы яго з Францыі прывезлі, а потым і сяброўку яму купілі.

У вялізнага сабакі ногі ад кволасці трымцелі. У сабачых вачах адлюстраваліся і боль, і смутак, і роспач. Анёл памёр апоўначы. Побач была Дорыс, яна адразу пачала скуголіць. А на досвітку памерла і яна. «А ўсё ж Анёл і Дорыс шчаслівыя! Тут ужо без сумневу», — так аптымістычна заканчваецца драматычная гісторыя з жыцця сабак.

У прозе Міколы Ільючыка прыкметнае месца займаюць творы пра людскія здрады і чалавечую вернасць. Думаецца, асабліва тут паказальныя натхнёна пададзеныя гісторыі «Заkаханасць як норма» і «Усмешка наўздагон». Пахвальна, што аўтар «Усмешкі анёла» заўсёды на баку пакрыўджаных лёсам ці ліхімі людзьмі, што надае ягоным творам гаючую якасць.

Знайшлося ў кнізе і месца для людскога тыпу, які адпавядае трапнаму азначэнню пісьменніка і доктара філалогіі Фёдара Янкоўскага: нелюдзь, гнюсата. Такі дзядок у апавяданні «Мухі», ён хваліцца двум студэнтам-першакурснікам, няспраўджаным ягоным кватарантам, што некалі ў яго была адказная справа пад Смаленскам, дзе давялося папацець. «Шчыраваў» ён і ў сталіцы. А замест адказу на пытанне, чым жа ён займаўся канкрэтна, ён хлопцам нахаміў, тым і выклікаў цвярозую здагадку: пэўна, рукі былі ў крыві...

Ёсць і аповед пра дзівакаватага чалавека Ігнася (па мянушцы Дарагі), які бясконца пасылаў Брэжневу скаргі і віншаваў генсака з днём нарадзінаў...

Хочацца звярнуць увагу чытача і на тое, як аўтар умела карыстаецца простымі, ды яскравымі сродкамі, малюючы розныя тыпы герояў. У гнюснага чалавека — «пранізлівыя, як свярдзёлкі, вочы». З рук ён не выпускае самаробную мухабойку. А вось як выглядае Наташа, тая, што забяспечыла настаўніку вандроўку ў Парыж: «З чырвонага аўтамабіля, нібы птушачка з кубла, вылецела прыгожае стварэнне з распушчанымі русявымі косамі».

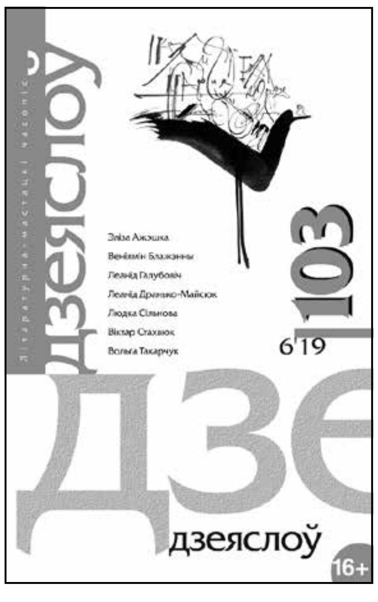
У мастацкім палатне яркія ніткі малююць патрэбны ўзор. Ва «Усмешцы наўздагон» у Багдана і Аксаны, якія толькі што пазнаёміліся і за знаёмства вырашылі выпіць «Колы», «гучна і аптымістычна дзынкнулі чаркі, ад рэзкага, нібы няўмелы пацалунак, дотыку». Не магу не заўважыць: аўтар кнігі дужа назіральны...

Выснова відавочная: «Усмешка анёла», таленавітая, шматгалосая кніга Міколы Ільючыка, дагодзіць самым розным чытацкім густам, у тым ліку і самым вытанчаным, далікатным. Грэх такую літаратуру не чытаць!

«Сабраць агульнае»

Прамінуў яшчэ адзін год нашага жыцця, у тым ліку пісьменніцкага і чытацкага.

Разышліся па сваіх адрасах прэміі, ухвалы і крытычныя папрокі... Напісаліся адметныя творы, з'явіліся новыя імёны, перастварылася на родную мову не адна сусветная класічная глыба, адкрылася нечаканым бокам запыленая мінуўшчына... Раздумаешся, нібыта плённы літаратурны набытак маем. А ў душы чамусьці адчуваецца пэўная незадаволенасць, нейкае адчуванне нацягнутасці ў выбары і недаверу ў ацэнках. Спішам гэта на ўзрост і кансерватыўны погляд на сучаснасць. А каб канчаткова

пазбыцца творчага песімізму, занурымся ў чытанне чарговага нумара часопіса «Дзеяслоў», які адкрываецца нізкай вершаў **Людкі Сільновай.** Публікацыя, як заўсёды, у яе лірычна-экспрэсіўным стылі. Але калі раней яе вершы адпачатку здзіўлялі нечаканай асацыятыўнасцю і эмацыйным узлётам, дык цяпер толькі аддаленым рэхам адгукаюцца яны на свой былы срэбна-чараўнічы голас. Аднак, дай Бог, яшчэ здараюцца ў іх радкі з агнём жыцця і экспрэсіўным супраціўам часу. І такія натуральныя пачуцці абуджаюць чытача да высокіх праяў спагады і душэўнасці ў нашым даволі блытаным і прагматычным свеце.

Дні прайшлі — і зніклі мары,
Слоўнік, пантэон і памяць,
Нашы песні пад гітару,
Нашых вершаў дробных замець...

Друкуецца другая, заключная, частка рамана **Андрэя Федарэнкі** «Жэтон на метро». Адмысловая дэтэктыўная гісторыя, фінал якой зададзены папярэдне спланаванымі наступствамі... Напрыканцы ўсё абсалютна нечакана заканчваецца «хэпі-эндам», без ахвяр і злачынцаў; адзінокі пажылы паэт, які спрабуе вярнуцца да лірычных пачуццяў першага кахання і пачаткоўскай творчай узрушанасці, у сваіх кампутарных запісах, зробленых ім адносна распаведзеных у рамане падзей, аказваецца на парадак вышэй службовага вопыту прыватнага следчага... Пры ўсім пры тым, як заўжды ў прозе Федарэнкі, чытача захапляюць яго адметная яснамоўнасць, вытанчаная стылёвасць і адпрыродная філасофская скіраванасць, якія дапамагаюць яму годна выйсці з уласна вытканай павуцінай пасткі заблытанага сюжэта. *«У следчага і ў аўтара дэтэктываў адна задача — з дэталяў сабраць агульнае. Але, па-першае, у маім тэксце невядомы не толькі злачынца, а і ахвяра, па-другое — я многа думаў і прыйшоў да высновы, што дэтэктыў — стары добры традыцыйны класічны дэтэктыў, дзе ўсё пабудавана на хітрым злачынстве і непазбежным пакаранні, немагчымы ў нашых цяперашніх варунках. У лепшым выпадку ён будзе ўспрыняты як парадокс, у горшым — як нацягнутасць».*

Як на маё меркаванне, раман «Жэтон на метро» ёсць прыхаванай і па-майстэрску выштукаванай пародыяй на сучасны канвеер штампаваных дэтэктываў. Ну і пэўная спроба самабытнага таленавітага пісьменніка выйсці за межы адведзенай яму крытыкай класічна-традыцыйнай (пераважна тэматычна вясковай) творчай прасторы. І ўсё ж, прызнаюся, як для мяне, яго колішнія слуцкія, разбітыя рэвалюцыйным часам, **«нічые»** былі больш *нашымі*, чым адзінокія суверэнныя калекцыянеры сувенірных жэтонаў мінскага метро...

Аднак шмат чаго, узніклага пры чытанні твора, — шараговага і палемічнага — пераважыла вось гэтая, як бы міжвольна ўстаўленая ў тэкст, экзістэнцыйна-філасофская тэза А. Федарэнкі: *«Дзіўна, што нас палохае будучая смерць, але не палохае мінулая. Нас жа не было раней, да нараджэння, мы ўжо як мінімум адзін раз былі мёртвыя. Колькі часу? Столькі, колькі нас не будзе — вечнасць. Цэлую вечнасць мы былі мёртвыя. Значыць, мы ўжо адзін раз прайшлі бясконцасць і ўваскрэслі з яе».* Мажліва, і дзеля гэтага прымхлівым прыхільнікам краснага пісьменства зрэдзьчас варта чытаць сучасныя дэтэктыўныя раманы.

Следам друкуецца нізка вершаў «Знакі жыцця» **Леаніда Галубовіча.**

Надзённыя, у пэўным сэнсе дзённікавыя, нататкі-развагі, некаторыя з якіх можна было б аднесці і да жанру эсэ, публікуе ў часопісе вядомы паэт **Леанід Дранько-Майсюк.** Погляд на чалавечае жыццё збоку і знутры, яго аналіз і мастацкая рэтраспекцыя ў часе. У прыватнасці ў заяўленай падборцы пераважаюць культурна-гістарычныя знакі Масквы часоў савецкага застою, што кантрастуюць з выявамі Масквы сучаснага «застроя»... Найперш згадваюцца месцы культурнага прызначэння, адметныя выбітной архітэктурай, якія наноў ажыўляюцца і эстэтычна «перадаюцца» цяперашняму і, магчыма, перададуцца іншаму часу. Агулам, лірычна-паэтычная экскурсія па памятных месцах былога студэнта Літаратурнага інстытута. І тут, як заўсёды, таленавіты паэт стварае запамінальныя тэксты:

«Памятаю, як на мяжы сярэдзіны 1970 — пачатку 1980 гадоў ці не ўсе мае знаёмыя на якія толькі хітрыкі не пускаліся, каб займець таганкаўскі вельмі жаданы квіток на тую ці іншую пастаноўку (тады ў гэты прывідны тэатр было надзвычай цяжка патрапіць!), а я — далёкі ад фікуснай таганкаўскай эстэтыкі — пасмейваўся ў душы са сваіх знаёмых, бо не любіў, калі ў мастацтве шкарпэткі нацягваюць на чаравікі, калі талент жывіцца празмерным самавыстаўленнем. Я любіў (і люблю!) мастацтва, сумежнае з далікатнасцю, таму ў тыя гады меў іншы кірунак, аддаваў перавагу тэатру на Малой Броннай, і з выбарам не памыліўся. Дарэчы, і да сцэны на Малой Броннай звычайнаму гледачу цяжка было даступіцца, амаль немагчыма было ўшыцца ў глядзельную залу, бо і тут квіткі разляталіся ўмомант, ішлі нарасхоп (і перш за ўсё на паказы А. Эфраса!), і мой сябар па інтэрнацкім пакоі С. Казначэеў прапанаваў: «Уладкуемся туды мыць падлогу!» Уладкаваліся...».

Філасоф па адукацыі і бард па прызванні **Алесь Камоцкі** ў сваёй новай нізцы вершаў разважае над часам і вечнасцю дадзенага чалавеку жыцця:

Прыходзіў сэнс нясмела і часова,
Але няўгэм быў ягоны век, —
Галоўны вораг сэнсу, чалавек,
Штораз цынічна параблытваў
словы.
Цяпер не так, цяпер усё мудрэй –
Сівыя камяні жаданні імітуюць,
Згубі сваю душу — дадуць табе
другую,
Бяры, насі і сам яе чым хочаш грэй.

Друкуецца ўрывак з рамана «Цялец» аднаго з пісьменнікаў старэйшага пакалення **Уладзіміра Ліпскага,** па стылі, вобразнасці (партрэтнасці) і сюжэтнай канве якога можна ўявіць родных і блізкіх людзей аўтара, прыгажосць беларускай прыроды і знешнюю зменлівасць цяжкасцяў і прасвятленняў савецкага, у тым ліку і ваеннага, часу. Тэкст чытэльны, пісьмо шчырае і даверлівае. Спецыяльна для «сучасных» дзяўчат працытую гэты фрагмент:

«Бацька двужыльным удаўся мужыком. У калгасе — ударнік. Возьмецца касіць, пляжыць да поту, да мазалёў. Калі араў на валах, то хадзіў за плугам, пакуль валы пераставлялі ногі. А прыцемкам, раніцай і ўвечары, рабіў усё для сваёй гаспадаркі. Карове сена нарыхтуй, плот паманту́й, гной з хлява выкінь, дроў у печ назапась, свінчо абсмалі, разбяры. Яго клопат адзін: даць гаспадыні Марыі Адамаўне ўсё-ўсё, каб было чым карміць і дзяцей, і худобу, і курэй. Ён — здабывала, мама — раздавала. Гэтыя функцыі яны так умела выконвалі, што, выбіўшыся з пасляваеннай галоты, сям'я Майскіх не вельмі жыравала, але ніколі і не галадала, нічога ні ў кога не пазычала, нікому не зайздросціла. Жыць з гонарам, прыстойна і сумленна — вось навігатар іх сэрца».

Нізка вершаў **Наталлі Русецкай** уяўляе сабой чыста лірычны дзённік коласавароту дзён беларускай паэткі, што жыве ў Любліне. На мой погляд, яе тэксты стылістычна блізкія да паэтыкі Марыі Вайцяшонак і Валянціны Аксак, хіба толькі з менш адчувальнай повяззю аўтара з жывым акаляючым светам у яго лёсавызначальных канструкцыях. Але пры гэтым Н. Русецкая, можа, больш тонкая, далікатная і сцярожкая ў вобразных аддалена-затоеных метафарычных асацыяцыях:

нясу сябе
праз лістапад
нібы віна
паўнюткі келіх
і сонца
дастае да дна
густой
гранатавай
купелі
і грэе

Урывак з біяграфічнага рамана «Подых Тэмры» **Віктара Стахвюка** з Беласточчыны выдрукаваны на мясцовым гутарковым дыялекце, які ў сваім сінтэзе з'яўляецца вытворным ад беларускага, польскага і ўкраінскага памежных моўных уплываў. Хоць напачатку і нялёгка даецца чытанне, але пры звыканні адчуваецца, што стылёва, сюжэтна і вобразна тэкст напісаны на добрым мастацкім узроўні, хоць і не без хаатычнай разбалансаванасці. Для чытацкай ацэнкі працытую адзін з заключных фрагментаў рамана:

«Ліжыш і думаеш, і віэдэш, што нэ спочнэш, покуль хватіт сіл. Будэш іті стэжкою правды і віэры, стэжкою продкув твоїх зо словяно-арыйськоі расы. Расы русув, найстаршоі на Міргард-зэмліэ, з которої всэ напрамкі корні своїэ наш, застывшы в дрымоті, белоруські этнос і гінувшэ Пуляшэ, аж проснэтсе, вкінута в компрадорскі сон сусьвіэтною большэвіёю, сама Русь Біэла і вспумніт правдіву родословну свою. А я вэрнусь! Я вжэ ворочаюсь! Сюды, на Родіну».

Вершы **Андрэя Сцепанюка,** усё з таго ж Падляшша, — гэта суровы, шчыры і бязлітасны суд уласна-вобразнага жыцця, вынесены на людзі, але ў такім таемна-безадказным стылі, дзе змест хаваецца за пачуццямі ды эмоцыямі — і канчатковы прысуд штораз адкладваецца:

Пасля слоў давай сядзем і
пакаштуем
халоднай гарбаты
Маглі б закурыць папяроску
але гэта робіцца пасля сексу
А ў нас толькі скончыліся словы
Нуль слоў
Нуль думак
Нуль вершаў
Змярканне

Нешта ў стылі сацыяльнага фэнтэзі з іранічна-гумарыстычнай падкладкай пад назвай «Фірма» друкуе **Алесь Бычкоўскі** (назваўшы тэкст «амаль крымінальным ***чытвом***» (вылучэнне маё, — *ЛеГал*), — як бачым, гэты новы жанр паступова ўваходзіць у літаратурную моду). Паколькі я сам былы алкаголік (хоць даводзяць, што такіх не бывае), то магу ўскосна пацвердзіць рэалістычную шчырасць і мастацкую праўдзівасць у падобных даволі жывых і адносна майстравітых апісаннях аўтара.

Вязка-навязлівыя вершы **Марыны Юрчык** у рубрыцы «Дэбют» сваімі разгалінаванымі асацыяцыямі намагаюцца пусціць карэнне ў найбольш адчувальныя сферы чытацкай душы, і здаецца, самым удалым з іх гэта ўдаецца...

На першы погляд, вельмі сентыментальная навела **Элізы Ажэшкі** «Бог ведае хто» (пра надзённыя рэаліі паўстанскага атачэння 1863 года) у сваім нечаканым фінале ўздымае гістарычны і філасофскі сэнс бунтарскай і натуральнай нацыянальнай годнасці чалавека. З польскай пераклад зрабіў Анатоль Бутэвіч. Працытую эмацыйны маналог пана Буракевіча, ладныя часткі кажуха якога дзіўным чынам патрапілі на матэрыяльную дапамогу паўстанцам Каліноўскага: *«Няхай панове будуць ласкавыя пры кожнай патрэбе, такой агульнай... пры кожнай такой аказіі, што да грошай, альбо трохі працы якой патрэбна, звяртацца да мяне... Я хачу... я жадаю... хоць нечым паслужыць... нашай маці... бо і я таксама... сын яе... а што шэльма лёс закінуў мяне ў асяроддзе самых чужых на гэтым свеце, то я і не навязваюся нікому... а толькі... д'ябал ведае, што ў сэрцы сядзіць і не дае спакою...».*

Друкуюцца вершы (цяпер ужо шырока вядомага) паэта **Веніяміна Блажэннага** (1921–1999). Выдатная прадмова і пераклады Насты Кудасавай. Пры чытанні складвалася ўражанне, што паэзія аўтара гарманічна пераўвасобілася ў вершы перакладчыцы. Выбітную прозу нядаўняй набеліянткі **Вольгі Татарчук** «Зялёныя дзеці, або Апісанне загадкавых здарэнняў на Валыні...» цудоўна пераклала Марына Шода. **Валянцін Акудовіч** працягвае занатоўваць і друкаваць асноўныя і найбольш значныя этапы як уласнай творчай біяграфіі, так і грамадска-нацыянальных асветніцкіх ініцыятыў і праектаў суверэннага часу — гэтым разам пра стварэнне і дзейнасць Беларускага калегіюма. **Франц Сіўко** піша пра сямейна-лёсавую драматургію вялікага рускага (яснапалянскага) пісьменніка Льва Талстога. **Міхал Талочка** — пра сваіх вясковых (апошніх і помных) земляко́ў, пра паступовае згасанне традыцый і культуры малой бацькаўшчыны. **Леанід Галубовіч** рэцэнзуе зборнік вершаў Георгія Ліхтаровіча «Санеты».

Анатацыі новых кніг — у рубрыцы **«Дзеяпіс».** Таксама напрыканцы нумара выкладаецца змест часопісаў за 2019 год.

Не праміні́це прачытаць.

ЛеГал

ПРЭМІІ

Прэмія імя Андрэя Белага

Названыя пераможцы найстарэйшай у Расіі літаратурнай узнагароды – прэміі імя Андрэя Белага, якая ўручаецца за наватарскія паэтычныя і празаічныя творы і за найбольш актуальныя гуманітарныя даследаванні.

Прэміяй у намінацыі «Паэзія» ўганараваны адразу два творцы: маскоўскі паэт Андрэй Таўроў (кніга «Плач па Блэйку») і пецярбургская паэтка Ала Гарбунова («Пакуль дагарае азбука»). Пісьменнік і драматург Дзмітрый Данілаў стаў пераможцам у намінацыі «Проза»; яму ўручылі ўзнагароду за некалькі п'ес, якія апублікаваў часопіс «Новый мир» і якія былі пастаўлены ў тэатры «Современник».

Прэмія імя Андрэя Белага, якая існуе з 1978 года, з'яўляецца найстарэйшай незалежнай літаратурнай узнагародай у Расіі. У розныя гады яе лаўрэатамі былі Уладзімір Сарокін, Віктар Пялевін, Саша Сакалоў, Генадзь Айгі, Барыс Гройс, Юрый Мамлееў ды іншыя. Журы прэміі складаецца з вядомых паэтаў, крытыкаў і экспертаў у галіне літаратуры.

Расійская «Электронная літара»-2019

У маскоўскай прасторы «Community» адбыўся фінал прэміі ў сферы электронных і аўдыёкніг «Электронная літара». Узнагароду заснаваў сервіс «ЛитРес» у 2011 годзе, а з 2017-га яе сталі ўручаць незалежным аўтарам і чытальнікам.

У гэтым сезоне ў конкурсе «Электронная літара» прынялі ўдзел 3001 аўтар і 114 чытальнікаў. У кароткім спісе намінантаў «Электроннай літары» назвалі 6 аўтараў і 10 чытальнікаў. Лаўрэатаў прэміі вызначала адмысловае журы: кіраўнік прадзюсарскай кампаніі «Среда» і тэлевядучы Аляксандр Цэкала, галоўны рэдактар партала «Горкий» Канстанцін Мільчын, пісьменнік і рэктар Літаратурнага інстытута імя А. М. Горкага Аляксей Варламаў ды інш.

Лепшай пісьменніцай журы абрала Людмілу Патапчук, аўтарку кнігі «Не обижайте Здыхлика» («Не крыўдзіце Здыхліка») і ўручыла ёй мільён расійскіх рублёў.

Конкурс імя Шаўчэнкі: прэзідэнцкія прэміі

39 школьнікаў і студэнтаў, якія сталі пераможцамі Міжнароднага літаратурнага конкурса імя Тараса Шаўчэнкі, атрымалі стыпендыі ад прэзідэнта Украіны.

Указ аб прадастаўленні стыпендый пераможцам зацвердзіў Кабінет Міністраў Украіны. Падпісаў яго прэзідэнт краіны. У фінал конкурсу выйшлі 900 вучняў і студэнтаў. Дыпломы атрымалі 388 чалавек. Стыпендыю ж будуць выплочваць на працягу года штомесяц 39 пераможцам. Памер стыпендыі вучням школ – 1420 грыўняў (каля 110 беларускіх рублёў); 1770 грыўняў – студэнтам вышэйшых навучальных устаноў першага-другога ўзроўню акрэдытацыі і 2600 грыўняў студэнтам вышэйшых навучальных устаноў трэцяга-чацвёртага ўзроўню акрэдытацыі.

Конкурс праходзіў сярод вучняў 5–11 класаў, а таксама студэнтаў у чатыры этапы (школьны, раённы, абласны і фінальны). Удзельнічалі не толькі грамадзяне Украіны, але і ўкраінцы дыяспары. За ўвесь час правядзення конкурсу да яго далучыліся больш за 10 мільёнаў украінцаў. Адзначым, што ў Беларусі падобныя стыпендыі не ўганараваныя імёнамі нацыянальных творцаў, а называюцца проста: прэзідэнцкія…

Фонд Вольгі Такарчук

Лаўрэатка Нобелеўскай прэміі Вольга Такарчук запачаткуе ўласны фонд, які будзе ажыццяўляць культурна-мастацкую дзейнасць, а таксама займацца экалагічнымі праектамі і падтрымліваць развіццё грамадзянскай супольнасці.

Вольга Такарчук плануе ахвяраваць 350 000 польскіх злотых (амаль 82 тысячы еўра) на фонд. Пра гэта паведаміў сайт горада Вроцлава, дзе будзе знаходзіцца рэзідэнцыя фонда.

«Мэта фонда – падтрымка і прасоўванне польскай і сусветнай культуры і мастацтва ў Польшчы і за мяжой. Падтрымка шырокага разумення аховы навакольнага асяроддзя, правоў чалавека, грамадзянскіх свабод, барацьбы з дыскрымінацыяй, падтрымка правоў жанчын, а таксама падтрымка ўсебаковага развіцця рэгіёна Ніжняя Сілезія», – адзначыла Вольга Такарчук. Яна ўдакладніла, што ў сферы культурна-мастацкіх мерапрыемстваў фонд будзе займацца арганізацыяй стыпендый і рэзідэнцый мастакоў і перакладчыкаў. Экалагічная дзейнасць будзе скіравана на ахову і захаванне навакольнага асяроддзя і прыродных умоў чалавечай дзейнасці, пашырэнне і павышэнне інфармаванасці насельніцтва ў галіне аховы навакольнага асяроддзя, гуманнае абыходжанне з жывёламі і прасоўванне сучасных экатэхналогій. Дзейнасць, звязаная з падтрымкай грамадзянскай супольнасці, будзе ўключаць падтрымку развіцця няўрадавых арганізацый ды ідэю валанцёрства. Праца ў сферы правоў жанчын будзе ажыццяўляцца праз адпаведныя механізмы падтрымкі ўдзелу жанчын у грамадскім і культурным жыцці, у тым ліку праз падтрымку феміністычных даследаванняў. Дзейнасць, якая садзейнічае абароне правоў і свабод чалавека, будзе звязана, між іншым, з заахвочваннем свабоды слова, свабоднага выказвання думак, а таксама з прадухіленнем усіх відаў дыскрымінацыі.

Польская пісьменніца Вольга Такарчук стала лаўрэаткай Нобелеўскай прэміі па літаратуры за 2018 год. Цырымонія ўзнагароджання адбылася ў Стакгольме 10 снежня мінулага года. У той дзень вроцлаўскія школы правялі дзень чытання літаратуры, і гэтыя чытанні стануць штогадовым мерапрыемствам.

Дзесяць найлепшых кніг 2019 года па версіі «The Washington Post»

Апублікаваны спіс з дзесяці найлепшых кніг 2019 года. Галоўнымі тэмамі ў іх сталі расізм, праблемы міграцыі ды сэксуальны гвалт.

Натхнёны афрыканскай міфалогіяй, лаўрэат Букераўскай прэміі Марлон Джэймс патрапіў у згаданы рэйтынг з кнігай «Чорны леапард, чырвоны воўк». Яе сюжэт разгортваецца вакол пошукавай групы, якая спрабуе знайсці безыменнага хлопчыка. Групе давядзецца прайсці скрозь джунглі, дзіўныя гарады на небе і сустрэць невераградных істот: троляў, гіганцкіх кажаноў ды д'ябла-крывасмока. Відавочна, што галівудскія магічныя спецэфекты ўсё яшчэ жывучыя і ў літаратуры.

Кніга Біла Макібена «Запінацца» распавядае аб тым, што чалавецтва зрабіла з планетай і як мы можам гэта выправіць. Аўтар імкнецца, каб фраза «кліматычная пагроза» не знікла з лексікі чалавецтва. Ён сабраў найбольш яркую статыстыку, каб данесці да чытача галоўную думку: нашае існаванне знаходзіцца пад пагрозай.

Адна з пераможцаў Букераўскай прэміі 2019 года Бернардын Эварыста стварыла раман «Дзяўчына, жанчына, іншае», які складаецца з некалькіх частак, аб'яднаных у адно цэлае. Раман паказвае жыццё тузіна жанчын рознага паходжання і вопыту ў Вялікабрытаніі. Эварыста ўмела сплятае гэтыя гісторыі разам, ствараючы захапляльную сімфонію жаночых галасоў і дае агляд сучасных праблемаў.

«Добры пастаўшчык — той, які сыходзіць» Джэйсана Дэпарла — захапляльная гісторыя адной філіпінскай сям'і, рассеянай па ўсім свеце: ад Манілы да Абу-Дабі, да Галвестона, штат Тэхас. Гісторыя пра тое, як бацькі пакідаюць сваіх дзяцей на гады, каб адправіцца на заробкі і дасылаць дадому грошы — у шмат разоў больш за тыя, што яны мелі раней. Паколькі міграцыя стала цэнтрам палітычнага змагання ў эпоху Трампа, гэтая кніга дае неабходнае ўяўленне пра глабальны маштаб, але найперш — пра індывідуальных ахвяраў міграцыі.

Шанэль Мілер, ахвяра сэксуальнага гвалту, у кнізе «Ведай маё імя» свядома і трыумфальна аднаўляе сваю гісторыю, малюючы карціну таго, як цяжка ахвярам згвалтавання дамагчыся справядлівасці. У сваёй прозе Мілер апісвае заганную грамадскую сістэму і высоўвае ў сваёй кнізе адно абвінавачванне за другім. «Ведай маё імя» — гэта ўдар пад дых, які, тым не менш, абнадзейвае.

Дэбютны раман сайгонскага паэта Оўшэна Вонга «На зямлі мы ненадоўга цудоўныя» не з'яўляецца аўтабіяграфіяй, але ў значай ступені абапіраецца на падзеі жыцця аўтара. Смелая сумесь гістарычных успамінаў і сэксуальных даследаванняў аформлена як ліст да маці апавядальніка — жанчыны, чыё жыццё стала магчымым дзякуючы вайне ў В'етнаме (яе бацька быў амерыканскім салдатам). Гатоўнасць Вонга вырашыць пытанне ўласнага існавання — адметная рыса кнігі.

«Нічога не кажы» Патрыка Кіфа Радэна — даследаванне праблем Паўночнай Ірландыі. Яно пачынаецца з забойства ў 1972 годзе Джын Маконвіл, аўдавелай маці дзесяці дзяцей, якая падазравалася ў тым, што была брытанскім інфарматарам. Кіф пераплятае сваю гісторыю з постаццю Далорэс Прайс, дзеячкі Ірландскай рэспубліканскай арміі, якая была ўцягнутая ў гісторыю забойства Маконвіл. «Нічога не кажы» — двайны партрэт малавядомай ахвяры і сумна вядомай рэвалюцыянеркі, павучальная гісторыя пра фанатызм моладзі, наступствы гвалту і палітыку забыцця.

Мудрагелістая гісторыя «Незнаёмцы і стрыечныя браты» Леі Хагер Коэн пра сям'ю, якая плануе вяселле ў разбураным доме, ма́е ўсе рысы рамантычнай камедыі, але, як адзначыла Коэн, гэтая радасць напоўненая надзённымі праблемамі нашай эпохі. У цэнтры рамана — трагічная гісторыя барацьбы за прабыванне ўльтраартадаксальных габрэйскіх жыхароў у горад. Коэн сур'ёзна ставіцца да камедыі, і гэта бачна ў яе змястоўнай гісторыі: яна смешная, пяшчотная, правакацыйная і мудрая.

«Школа Топека» Бэна Ларнэра — вялікі таленавіты тэкст. Лернэр робіць тое, што могуць толькі сапраўдныя раманісты: даследуе стан усёй краіны праз канкрэтныя гісторыі некалькіх персанажаў у маленькім мястэчку. Лернэр вяртае чытача ў Канзас 1990-х гадоў і вымалёўвае лёсы зоркі школьнай каманды і яго маці, псіхатэрапеўта.

Мемуары Сары М. Брум «Жоўты дом» засяроджаны на ўсходзе Новага Арлеана, часткі горада, якую турысты не наведваюць. Жоўты дом з назвы кнігі — дом сям'і Брум, з'яўляецца гонарам, надзеяй і турмой працоўнай сям'і. Пасля таго, як ён быў разбураны падчас урагану Катрына, ён таксама становіцца сімвалам сучасных праблем: расізм, карпаратыўнасць і выжыванне працоўнай беднаты.

Пасол і крадзеж

Пасла Мексікі ў Аргенціне Оскара Рыкарда Валеро адклікаюць на радзіму з-за абвінавачванняў у спробе крадзяжу кнігі з самай прыгожай у свеце і самай вядомай кнігарні аргенцінскай сталіцы Буэнас-Айрэс – «El Ateneo Grand Splendid».

Камера назірання, усталяваная ў кнігарні, зафіксавала, як спадар Валеро паспрабаваў скрасці біяграфію Джакама Казановы, загарнуўшы яе ў газету. Але на выхадзе 76-гадовы дыпламат быў спынены ахоўнікамі, пасля чаго дастаўлены ў паліцыю.

Мексіканскі міністр замежных спраў прызнаўся: «Я папрасіў Камітэт па этыцы прааналізаваць справу пасла ў Аргенціне, які абвінавачваецца ў крадзяжы кнігі ў вядомай кнігарні. А пакуль што я загадаў яму вярнуцца дадому. Калі будзе пацверджана, што відэазапіс адпавядае рэчаіснасці, ён будзе неадкладна адхілены ад пасады».

Кошт кнігі, якую пасол хацеў выкрасці з кнігарні, 750 аргенцінскіх песа (каля 13 даляраў ЗША).

У падрыхтоўцы старонкі выкарыстаны матэрыялы парталаў polukr.net, «ГодЛитературы», «The Washington Post», novostiliteratury.ru і «El Heraldo de México».

Літаратурная Беларусь

Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 354-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by